

Dr. sc. Dunja Pastović
Darija Željko**

Izvorni znanstveni rad
UDK 343.544(497.5-Slavonija)"1852./1929"
Primljeno: 4. veljače 2015.

ZAKONODAVNI OKVIR UREĐENJA PROSTITUCIJE NA HRVATSKO-SLAVONSKOM PODRUČJU 1852. – 1929.

Sažetak: U radu se prikazuje i analizira zakonodavni okvir uređenja prostitucije na hrvatsko-slavonskom području u razdoblju važenja Kaznenog zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima iz 1852. Obilježje promatranog razdoblja je reglementaristički stav zakonodavca prema prostituciji koja se tolerirala kao "nužno zlo", koje je moralo biti pod strogim nadzorom kako bi se suzbila potencijalna društvena šteta. Mjesnom redarstvu pripadao je nadzor i odlučivanje o tome hoće li prostituciju proganjati ili će je u pojedinim slučajevima tolerirati. S tom svrhom redarstvo je izdavalo posebne propise kojih su se prostitutke morale pridržavati, vodilo je o njima evidenciju i držalo ih je pod nadzorom znajući za njihov "bludni obrt" te ih je podvrgavalo redovitim liječničkim pregledima. Zbog složenosti prostitucije kao društvene pojave i zbog njezinih brojnih implikacija, osim kaznenopravnim normama, na nju se nastojalo reagirati redarstvenim i zdravstvenim propisima.

Ključne riječi: prostitucija, hrvatsko-slavonsko područje, Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima iz 1852., redarstveni i zdravstveni propisi, razdoblje 1852. – 1929.

1. ODREDBE O PROSTITUCIJI I SVODSTVU U KAZNENOM ZAKONU O ZLOČINIMA, PRIJESTUPIMA I PREKRŠAJIMA OD 27. SVIBNJA 1852.

Uvođenjem austrijskog Kaznenog zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima carskim patentom od 27. svibnja 1852. (u nastavku KZ 1852.) napokon je bila izvršena unifikacija

* Dr. sc. Dunja Pastović, viša asistentica na Katedri za povijest hrvatskog prava i države Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Čirilometodska 4, 10000 Zagreb. Adresa e-pošte: dpastovic@yahoo.com.

** Darija Željko, redovna studentica četvrte godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ulica kneza Branimira 9, 47000 Karlovac. Adresa e-pošte: darija.zeljko@gmail.com.

Darija Željko dobitnica je Rektorove nagrade u ak. god. 2014./2015. za rad "Sestre bluda": zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području u razdoblju od 1852. do 1934., s posebnim osvrtom na grad Karlovac i europsko okruženje, pod mentorstvom dr. sc. Dunje Pastović, više asistentice.

hrvatskog kaznenog materijalnog prava. U skladu s trodiobom kaznenih djela, koja je bila prihvaćena iz francuskog zakonodavstva, prostitucija je bila normirana u drugom dijelu Zakona koji se odnosio na prijestupe i prekršaje ("O prestupciji i prekršajih", §§ 233.–532.), u glavi 13. u kojoj su bili propisani prijestupi i prekršaji protiv javnog čudoređa.

1.1. BLUDNOST KAO OBRT

Temeljna odredba u definiranju prostitucije bila je sadržana u § 509. kojim je propisan prekršaj "Bludnost kao obert", koji je glasio: "Kažnjenje onih, koje tielom svojim bludno terguson, ostavlja se redarstvu miestnomu. Nego ako bludnica javnostju veliku daje sablazan; ako zavodi mladiće; ili ako znajući da ima bludnu koju bolest, sramotni svoj zanat nastavi: ima se za taj prekršaj kaznit strogim zatvorom od jednoga do tri mjeseca."¹ Iz navedene odredbe jasno je vidljivo kako su se prostitutkama smatrale ženske osobe koje trguju svojim tijelom te da je njihovo kažnjavanje bilo prepušteno mjesnim redarstvenim vlastima. Iz formulacije prema kojoj se kažnjavanje prostitutki "ostavlja" mjesnom redarstvu proizlazi kako je redarstvena vlast imala pravo, ali ne i dužnost, kažnjavati prostitutke. Iz ovoga je pak slijedilo temeljno gledište reglementacije: prostitucija je pravno nedopuštena, ali redarstvene vlasti ipak neće kažnjavati one prostitutke koje se podvrgnu redarstvenom nadzoru. Prostitutkama koje su se dragovaljno podvrgavale redarstvenom nadzoru zauzvrat je bila zajamčena nekažnjivost. Posljedica ovako određene reglementacije bila je nedopuštenost prisilnog stavljanja prostitutki pod nadzor, kao i to da je davanje smještaja prostitutkama koje su se nalazile pod redarstvenim nadzorom u smislu § 512., koji je propisivao prekršaj svodstva, pravno i dalje ostajao kažnjiv. Naime, zakonska formulacija § 512. mogla se protumačiti na način koji dovodi u pitanje postojanje javnih kuća, što je bilo u suprotnosti sa stavom tada vladajuće reglementacijske politike uređenja prostitucije koja je tolerirala postojanje bludilišta.² Navedeni problem detaljno će biti analiziran u okviru izlaganja o prekršaju svodstva. Mjesnom redarstvu pripadao je nadzor i odlučivanje o tome hoće li prostituciju proganjati ili će je u pojedinim slučajevima tolerirati. Stoga je redarstvo izdavalo posebne propise kojih su se prostitutke morale pridržavati, vodilo je o njima evidenciju i držalo ih je pod nadzorom znajući za njihov bludni obert te ih je podvrgavalo redovitim liječničkim pregledima. Ako su se bludnice pridržavale navedenih redarstvenih

1 Cesarski patent od 27. svibnja 1852., kojim se za svukoliku cesarevinu, izim vojničke Krajine, kao jedini kazneni zakon o zločinstviji, prestupciji i prekršajih, proglašuje i od 1. rujna 1852. počamši, u kriepest stavlja novo, poznijimi zakoni popunjeno izdanje kaznenoga zakona o zločinstviji i teških redarstvenih od 3. rujna 1803., u koje je primljeno više novih ustanovah, *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austriansku*, god.1852., komad XXXVI, br. 117, Beč, 1852., str. 585.

2 Zbog navedenih nedostataka, u austrijskom pravnom sustavu izloženi su § 509., zajedno s §§ 510. i 511., bili ukinuti u svibnju 1885. Umjesto njih bilo je određeno da se redarstveno nadzirane i tolerirane prostitutke, koje su unatoč redarstvenoj kazni nastavile obavljati svoj bludni posao ili su postupale protivno redarstvenim odredbama, mogu kazniti strogim zatvorom u trajanju od osam dana pa do tri mjeseca, a kazneni progon protiv njih poduzimao se na zahtjev redarstvene vlasti. Teža kazna strogog zatvora u trajanju od jednoga do šest mjeseci izricala se u slučajevima: a) kada se prostitutka, unatoč saznanju o vlastitoj spolnoj bolesti, nastavila baviti prostitucijom; b) ako je u javnosti izazvana javna sablazan; ili c) u slučaju zavodenja mladahne osobe. Baumgarten, "Sittenpolizei (sexuelle): A. Prostitution", u: Mischler, E., Ulbrich, J. (ur.) *Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichisches öffentlichen Rechtes, Zweite, wesentlich umgearbeitete Auflage, Vierter Band. R-Z*, Alfred Hödl, k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhändler, Wien, 1909., str. 264.–265. Zakon od 24. svibnja 1885. kojim se izdaju kaznenopravne ustanove o dopustivosti pridržavanja u robijašnicah ili popravnica, *Državo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u vieću cesarevinskom*, god. 1885., kom. XXVIII., br. 89, Beč, 1885., str. 209.

propisa, bavljenje prostitucijom bilo je prešutno dopušteno.³ Prepuštanje uređenja prostitucije mjesnom redarstvu dovelo je do toga da su propisi o tome u pojedinim gradovima bili različiti, iako je u većini gradova prostitucija biti dopuštena u javnim kućama ili bludilištima.⁴

No, KZ 1852. ipak je omogućio prekršajno kažnjavanje prostitutki u tri izriječkom navedena slučaja: a) ako je izazvala veliku sablazan; b) ako zavodi mladiće; te c) ako unatoč spolnoj bolesti nastavi obavljati svoj zanat. U prvom slučaju *ratio* odredbe bila je zaštita javnog reda i mira, kao i spolnog ćudoređa. S obzirom na to da je uz bavljenje prostitucijom redovito bila povezana sramota i javna sablazan, za postojanje ovoga prekršaja bilo je potrebno da prostitutka svojim izrazito napadnim i neuobičajeno drskim ponašanjem izazove zgražanje javnosti. U drugom slučaju objekt zaštite premješten je na zaštitu mladih osoba muškoga spola. Napokon, treći slučaj usmjeren je na zaštitu javnog zdravlja, odnosno onemogućavanju širenja tada rasprostranjenih spolnih bolesti. Propisana kazna za navedene prekršaje bila je kazna strogog zatvora u trajanju od jednog do tri mjeseca.⁵

Daljnja odredba o prostituciji nalazi se u § 510. pod nazivom “Bludni obèrt žene udate” prema kojemu: “Čeljade udato, koje tielom svojim bludno uztèrguje, ako muž o tom i ne povede tužbe, podvèrženo je pomenutoj kazni kao i neudato. To što je bludnica udata, ima se smatrati kao otegotjujuća okolnost.”⁶ Iz navedenog proizlazi kako je, analogno kao i kod prekršaja preljuba (§ 502.), muž kao povrijeđena strana mogao podignuti privatnu tužbu protiv zakonite žene koja se bavi prostitucijom, ali se za razliku od preljuba ovdje kazneni postupak također pokretao i *ex officio*. Ako muž podigne privatnu tužbu, tada je postojao stjecaj prekršaja preljuba i prostituiranja udane žene koji se trebao prosuđivati sukladno § 267. KZ-a 1852., prema kojemu se u slučaju kada je okrivljenik počinio više prijestupa ili prekršaja, koji su bili obuhvaćeni jednom istragom i presudom, trebalo primijeniti onu odredbu koja između tih kažnjivih djela određuje najveću kaznu. Kako je za prekršaj preljuba bila propisana kazna običnog zatvora u duljem trajanju (do šest mjeseci), dok je za prostituiranje udane žene kazna bila strogi zatvor u kraćem trajanju (do tri mjeseca), trebalo je primijeniti kaznu propisanu za prostituiranje jer je strogi zatvor bez obzira na trajanje uvijek bio teža kazna od običnog zatvora. Također, izriječkom je određeno kako se okolnost da je prostitutka udana prilikom izricanja kazne uzimala kao otegotna okolnost, najvjerojatnije zbog nastojanja zakonodavca da zaštiti instituciju braka i obitelji, kao i zbog mogućeg nastanka dvojbe o zakonitosti budućeg potomstva. Treba napomenuti kako je prostituiranje udane žene bilo kažnjivo kao prekršaj samo onda ako su postojale navedene okolnosti iz § 509., zbog kojih se kažnjavala i neudana prostitutka, što proizlazi iz formulacije “podvèrženo je pomenutoj kazni kao i neudato.”⁷

Nadalje, KZ 1852. predvidio je kažnjavanje muževa koji su naveli svoje supruge da se bave prostitucijom te su sudjelovali u tome, ili su na neki drugi način očito vukli korist iz suprugina

3 Walka, A., *Priručnik za redarstvenu službu*, Vlastita naklada, Nadbiskupska tiskara, Zagreb, 1923., str. 547.

4 Zorko, T., *Prostitucija u Zagrebu u prvoj polovici XX. stoljeća (do početka Drugog svjetskog rata)*, Biakova, Zagreb, 2013., str. 34.

5 Frühwald, W. T., *Handbuch des österreichischen Strafrechtes*, Erster Theil: Das Strafgesetz, die Pressordnung und die Gesetze über die anderen von den Gerichten zu strafenden Gesetzesübertretungen, Wilhelm Braumüller, k. k. Hofbuchhändler, Wien, 1855., str. 391. Herbst, E., *Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes*, Zweiter Band, Von den Vergehen und Uebertretungen, Verlag von Friedrich Manz, Wien, 1855., str. 229.–230. Šilović, J., *Kazneno pravo po Dru. K. Janki*, četvrto popravljeno izdanje, Naklada kralj. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, Kr. zemaljska tiskara, Zagreb, 1908., str. 424.–425.

6 Kazneni zakon o zločinima..., *op. cit.* u bilj. 1., str. 585.

7 Frühwald, *op. cit.* u bilj. 5., str. 391.–392. Herbst, *op. cit.* u bilj. 5., str. 230.

prostituiranja. Navedena situacija normirana je u § 511. "Kad muž pristane na to i odatle bude vukó korist" na sljedeći način: "Ako se pokaže putem iztrage, da je muž bio privolio na sramotni taj zanat žene svoje, i da je bio dionik zaslužbe, ili da je inim kojim načinom očitó vukó odatle korist: kriv je prekřšaju i ima se kaznit strogim zatvorom od tri do šest mjeseci, koi se po okolnostih i pooštrit imade."⁸ Prema mišljenju pojedinih autora, navedeni prekřšaj bio je normiran kao samostalno kažnjivo djelo, a ne kao sukrivnja ili sudioništvo u prekřšaju kojega je činila počiniteljeva supruga prostitutka. Stoga je muž mogao biti kažnjen za ovaj prekřšaj i u slučajevima kada nisu postojale pretpostavke pod kojima je prostituiranje njegove žene sukladno kaznenom zakonu predstavljalo prekřšaj. U biće ovoga prekřšaja ulazio je izričiti ili prešutni pristanak supruge, koji se morao dokazati, a ne samo pretpostaviti, te sudjelovanje supruge u dobiti ostvarenoj prostitucijom ili neka druga korist, čime je zapravo suprug uvjetovao davanje svoga pristanka.⁹ Drugi pak autori zauzimaju suprotan stav i navode kako je za kažnjavanje muževa prema ovom paragrafu bilo potrebno postojanje prekřšaja koji čine njihove žene prostitutke prema § 509. KZ-a. To proizlazi iz same zakonske formulacije koja govori o tome da je krivnja muža ustanovljena u tijeku istrage za prekřšaj kojega je počinila njegova supruga prostitutka. Posve je razumljivo da je u ovom slučaju muž gubio pravo na privatnu tužbu zbog preljuba.¹⁰

1.2. SVOĐSTVO KAO PREKŘŠAJ

U § 512. KZ-a 1852. inkriminirano je svodstvo kao prekřšaj koji se mogao javiti u tri pojavna oblika. Tako je za prekřšaj svodstva odgovarao onaj: a) koji kod sebe daje bludnicama za obavljanje njihova nedopuštena obrta redovito boravište ili zaklon; b) koji se bavi podvođenjem bludnica; te c) koji na neki drugi nedopušteni način posreduje među bludnicama, mušterijama i vlasnicama javnih kuća u njihovim nedopuštenim sporazumijevanjima.¹¹ Za navedeni prekřšaj predviđena je kazna strogog zatvora od tri do šest mjeseci, uz opasku da se kazna ima pooštriti ako počinitelj bude nastavio taj obrt tijekom duljeg vremena. U slučaju recidivizma, osuđena osoba je nakon izdržane kazne trebala biti otpremljena iz mjesta u kojemu je dotada boravila i gdje se bavila tim nečasnim poslom, a ako se radilo o strancu, tada je bio izgnan iz cijele Monarhije.¹²

Svodništvo je prema uobičajenoj jezičnoj uporabi podrazumijevalo namjerno potpomaganje u nezakonitom zadovoljavanju spolnog nagona drugih osoba, pri čemu u njegov sadržaj nije nužno ulazilo koristoljublje, odnosno gramziva nakana. Svrha zakona bila je spriječiti povrede javnog čudoređa koji su prostitutke svojim nečasnim obrtom grubo vrijeđale pa bi stoga bilo nespojivo s duhom zakona ne kažnjavati potpomaganje prostitucije davanjem smještaja

8 Kazneni zakon o zločinima..., *loc. cit.*

9 Herbst, *op. cit.* u bilj. 5., str. 231.–232.

10 Frühwald, *op. cit.* u bilj. 5., str. 392.

11 Kazneni zakon o zločinima..., *op. cit.* u bilj. 1., str. 585.–586.

12 Navedena odredba sadržana je u §. 514. KZ-a 1852. s nazivom "Kazna u slučaju ponovljenja" te je glasila: "Čeljade, kažnjeno već jedan put svodstva radi, ima se sljedeći put, nakon podnešene kazni, odpraviti iz miesta gdje do tad bude boravilo; a ako bude inostrano, odpraviti se ima iz krunovinah cesarevine svihkolikih." *Ibid.*

prostitutkama u onim slučajevima kada na strani onoga koji daje smještaj nije postojala namjera ostvarivanja neke koristi. Nadalje, prekršaj svodstva prema slovu Zakona postojao je samo kada se smještaj davao prostitutkama za obavljanje njihove nedopuštene djelatnosti pa stoga nisu bili kažnjivi slučajevi davanja smještaja nekoj muškoj osobi za koju se znalo ili moglo pretpostaviti da će ondje koristiti usluge prostitutki.¹³

Drugi slučaj svodstva kao prekršaja odnosio se na osobe koje se bavile podvođenjem prostitutki kao svojim poslom, tj. redovito, a ne povremeno od slučaja do slučaja, te s ciljem ostvarivanja dobiti ili neke druge koristi. Stoga je u ovome slučaju za postojanje prekršaja bilo nužno postojanje koristoljublja. Treći slučaj svodstva obuhvaćao je, osim posredovanja među prostitutkama, i sve slučajeve pomaganja i podupiranja koji su smjerali k nedopuštenom zadovoljenju spolnih nagona drugih osoba.¹⁴

Kao što je već bilo spomenuto, zakonska formulacija § 512. može se protumačiti na način koji dovodi u pitanje postojanje javnih kuća, što je u suprotnosti sa stavom tada vladajuće reglementacijske politike uređenja prostitucije koja je tolerirala postojanje bludilišta. Naime, pojavilo se pitanje čine li vlasnici bordela prekršaj iz § 512. sl. a) i b) KZ-a 1852. time što bludnicama za obavljanje njihova obrta daju kod sebe redoviti smještaj i time što se bave dovođenjem bludnica, tako što ih zamjenjuju sa drugim vlasnikom bordela. Sudska praksa odgovorila je negativno na ovo pitanje, uz obrazloženje: "Po § 512. sl. a) k. z. kriv je prekršaja svodstva, koji bludnicama za tjeranje *nedopuštena* obrta njihova u sebe daje redovito boravište ili ini zaklon, a sl. b), koji se zanima dovođenjem takove čeljadi."¹⁵ Iz ovoga je slijedilo da zakon pretpostavlja protivnu mogućnost prema kojoj bavljenje prostitucijom može biti i dopušteno, a to predviđa i § 509. kada prepušta, dokle god ne nastupi neki od ondje izrijekom navedenih kvalificiranih slučajeva, kažnjavanje prostitucije mjesnom redarstvu. Stoga, za one bludnice koje se pridržavaju redarstvenih propisa, koje se nalaze u evidenciji i pod nadzorom te se podvrgavaju redovitom liječničkom pregledu, ne može se reći da obavljaju nedopušteni obrt. O toj pretpostavci ovisilo je kažnjavanje prema § 512. sl. a) KZ-a 1852. jer se za postojanje subjektivne krivnje posebice zahtijevalo znanje da bludnica obavlja nedopušteni obrt. Stoga, onaj tko bludnicama čiji obrt redarstvena vlast tolerira, odnosno prešutno dopušta, daje zaklonište ili se bavi njihovim dovođenjem, ne može biti pozvan na odgovornost prema KZ-u 1852., dokle god je obavljanje bludnog obrta u skladu s redarstvenim propisima i dotična osoba nema saznanja o protivnom. Dotična je osoba u vezi s tim također potpadala pod redarstvene propise. Također, nije postojao ni prekršaj svodstva iz § 512. sl. b) jer je dokazano da su vlasnici bordela zamijenili prostitutke, koji je inače sam po sebi nemoralan posao, sa znanjem i ovlaštenjem redarstvenih vlasti. Dakle i u ovom je slučaju otpao glavni kriterij prekršaja svodstva, a to je postojanje nedopuštenog obrta.¹⁶ Iz navedenog proizlazi kako je bila omogućena razmjena prostitutki

13 Herbst, *op. cit.* u bilj. 5., str. 232.–233. Janka, K., *Das österreichische Strafrecht*, Zweite Auflage, durchgesehen und ergänzt von Friedrich Rulf, F. Tempsky. Buchhändler der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Wien, 1890., str. 325.–327.

14 Frühwald, W. T., *Die Fortbildung des österreichischen materiellen Strafrechts durch Gesetzgebung, Literatur und Praxis in den letzten zehn Jahren*, Ergänzung zur dritten Auflage des "Handbuchs des österr. Strafrechts über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen, Wilhelm Braumüller, k. k. Hofbuchhändler, Wien, 1865., str. 70; Frühwald, *op. cit.* u bilj. 5., str. 392.–393. Herbst, *op. cit.* u bilj. 5., str. 233.

15 B. Kazneno pravosuđe, Vlasnici bordela ne počinjaju prekršaj §. 512. sl. a) i b) k. z. tim što daju bludnicama za tjeranje njihova obrta u sebe redovito boravište i što se zanimaju dovođenjem takove čeljadi, tim što zamjenjuju takovu čeljad s drugim vlasnikom bordela. Priopćio – rk., *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 33 (1907), br. 8, str. 611.

16 *Ibid.*, str. 611.–612.

(što je često bio način kojima vlasnici bordela sele u drugo mjesto prostitutku zaraženu nekom veneričnom bolešću kako bi izbjegla zdravstveni pregled čime bi morala barem nakratko "sići s dobro uhodane trake", odnosno obustaviti posao) ili ako je prostitutka napustila bordel, mogla ju je zamijeniti samo druga registrirana prostitutka. *Ratio* te odredbe je jasan: onemogućiti ili barem otežati priljev novih djevojaka u "pakao" prostitucije i time izbjeći sve neugodne posljedice koje se povezuju s prostitucijom, kako za mladu ženu, tako i za društvo u cjelini.

Stol sedmorice, odlučujući u konkretnom slučaju u povodu ništavne žalbe za zaštitu Zakona koju je podignuo državni nadodvjetnik, donio je načelno rješenje od 7. lipnja 1902. u kojemu je također izraženo gore navedeno stajalište prema kojemu nema kaznenopravne odgovornosti svodnika, odnosno onoga koji "ovakvim bludnicam, kojih obrt redarstvena oblast trpi odnosno muče dozvoljuje, zaklonište daje."¹⁷ Dakle, suci Stola sedmorice pravilno su utvrdili da KZ 1852. u § 509. tolerira kontroliranu prostituciju (tj. onu koju nadzire policija), a samim time i javne kuće u kojima prostitutke smiju obavljati svoju djelatnost, a u kojima im svodnik "zaklonište daje" pa se tako posredno prihvaća i njegova specifična uloga u kontroliranoj prostituciji. Stoga oni neće kaznenopravno odgovarati prema § 512., pod pretpostavkom da se prostitucija obavlja sukladno propisima mjesne redarstvene vlasti.

Sudbeni stol u Zagrebu u svojoj je presudi od 5. listopada 1925. ustanovio kako namjera počinitelja prekršaja svodstva iz § 512. KZ-a 1852. nije i ne može biti usmjerena na obavljanje nedopuštenog bluda. Za postojanje prekršaja svodstva ne traži se namjera na obavljanje bludnog obrta, a ne može se ni tražiti jer je zakon za dovršenje svodstva ne zahtijeva. Ovakva namjera može postojati samo kod neposrednog počinitelja obrtničkog bluda (dakle, bludnice), a nipošto ne kod počinitelja svodstva jer je ovaj samo pomagač bludnog obrta. Navedeno proizlazi već iz same strukture djela svodstva. Svodstvo je pomaganje bluda; ono je davanje pomoći za obavljanje bludnog obrta. Ono je namjerno pribavljanje stanovitih pretpostavki za obavljanje nedopuštenog bludnog obrta. Te pretpostavke su nastanjivanje, dovađanje i posredovanje. Svodnik, poput svakog pomagača, ne namjerava uspjeh zlodjela, ne namjerava tjernje bludnog obrta; on jedino hoće da omogući stanovite u § 512. određene uvjete za obavljanje bludnog obrta, a nadopunu tih uvjeta prepušta odluci i djelovanju bludnice kao neposrednog počinitelja. Stoga je za namjeru (*dolus*) dovoljna svijest (znanje) da je obrt nedopušten (svijest o protupravnosti) te svijest da se omogućava obavljanje bludnog obrta (uzročna svijest). Na taj je način odbijena žalba okrivljenika koji su tvrdili kako su inkriminirana djela počinili s namjerom da djevojke, koje su pribavljali za javne kuće, naknadno budu prijavljene redarstvu i liječnički pregledane te da bude udovoljeno svim redarstvenim propisima o prostituciji. Budući da je bilo ustanovljeno kako u času djela kod djevojaka nisu postojale pretpostavke za obavljanje dopuštenog bludnog obrta i da su okrivljenici to znali, tada je time dokazano da su okrivljenici u trenutku djela bili svjesni da je bludni obrt djevojaka nedopušten te da svojim djelima omogućuju obavljanje nedopuštenog obrta. Time je dokazana i namjera, odnosno subjektivni element prekršaja svodstva. Pritom je istaknuto kako navedeno stajalište i tumačenje zakona odgovara zahtjevima socijalne etike i osjećajima čudoređa.¹⁸

¹⁷ *Prilozi i dodaci, Zdravstvene naredbe i odpisi. Kažnjenje prostitucije*, Liječnički vjestnik, br. 14, IV. prilog "Liječničkog vjestnika" (1903., br. 3), Zagreb, 15. ožujka 1903., str. LI. Farkaš, K., *Uredjenje prostitucije u Zagrebu*, Skupštine i kongresi. 7. sastanak dermatovenerološke sekcije, Liječnički vjesnik, Staleški glasnik, god. 44, br. 9, Zagreb, septembar 1922., str. 217.–222.

¹⁸ C) Kazneno. Priopćio Janko Gogolja, sudb. vijećnik u Zagrebu, *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 51 (1925), br. 10, str. 464.–467.

1.3. TAJNA PROSTITUCIJA U GOSTIONICAMA I KRČMAMA

KZ 1852. predvidio je u § 515. poseban propis za gostioničare, krčmare i njihovu poslugu koji su, izvan slučajeva svodstva navedenih u § 512., omogućavali prostituciju u svojim lokalima. Prekršaj "Davanje prigode bludnosti od strane gostionikah, kèrčmarah ili njihove služinčadi" kažnjavao se novčanom kaznom od 25 do 200 forinti, a ako bi osuđenik i dalje nastavio s takvim ponašanjem trebala se primijeniti stroža kazna koja se sastojala od gubitka obrta i nemogućnosti dobivanja obrtnice za ponovno otvaranje krčme i/ili gostionice. Ako bi pak prekršaj bio počinjen od strane posluge bez znanja gostioničara ili krčmara, tada su se počinitelji trebali kazniti zatvorom od osam dana do tri mjeseca.¹⁹

Iz navedene odredbe vidljivo je kako je zakonodavac prepoznao krčme i gostionice (dalkle, mjesta zabave i točenja alkohola) kao visokorizična mjesta kad je posrijedi prostitucija. Stoga se ne treba čuditi da je u naredbi bana od 23. prosinca 1900., kojom se izdaju zdravstveno-redarstveni propisi kojih se treba pridržavati kod točenja i prodavanja pića, u trećem poglavlju "O javno-čudorednostom i redarstvenom nadzoru", u § 13. govoreći o osoblju koje može biti namješteno u poslovnica koje toče piće, bilo određeno: "U poslovnica za točenje pića namješteno osoblje, osobito pako točioci, konobari i konobarice, koji sa občinstvom u doticaj dolaze, imade biti podpuno zdravo, ne smije biti opterećeno kojom zaraznom bolesti (tuberkolozom, syphylis), te se imade prema gostovom pristojno vladati. Dozvolbenik dužan je paziti naročito na to, da ženski namještenici netjeraju sa mužkim gosti nemoral i da posao pod naslovom točenja pića ne služi u svrhe bludne."²⁰ U ovome razdoblju često se isticalo postojanje veze između alkohola i prostitucije: "Ako alkohol nije svakiput uzrok nečurednosti ženskinje treba ipak dopustiti, da bludnica bez alkohola obično ne može biti."²¹ Na povezanost između alkohola i prostitucije ukazuje i novinsko izvješće još iz 1861. koje navodi: "Pijanstvo roditelja skoro je uvijek neposredni uzrok prostitucije kod njihovih kćeri jer odgoj i nadzor djece zanemaruju, te za njihovu dobrobit sasvim otupe i ravnodušni postanu. Pijanstvo nije samo uzrok nego i posljedica prostitucije. Pa kao što mnoga djevojka biva zavedena tek uplivom opojna pića, tako je kod bludnica uvijek neumjerenost drugom navadom. Ovu navadu prisvoje si bludnice koje su pod životinju spale, da se otresu svakog razmišljanja o svojem bezakonju."²²

19 §. 515. KZ-a 1852. glasio je: "Gostionici i kèrčmari, koji izvan slučajevah prekršaja svodstva, pomenutih u §.512, priskèrbljuju prigodu bludnosti: krivi su pre su prekršaju i imadu se kazniti pèrviput globom od dvadeset i pet do dvie sta forintih. Ako pak i dalje nastave davat takovu prigodu, imadu se maći iz gostionice ili k kèrčme i za unapredak očitovat za nesposobne za takav obèrt. Ako pak učine taj prekršaj, bez znanja gostionika ili kèrčmara, sluge ili služkinje: kaznit se imadu ovi zatvorom od osam danah do tri mieseca danah." Kazneni zakon o zločinima..., *op. cit.* u bilj. 1., str. 586.

20 Naredba bana Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 23. prosinca 1900. br. 87.363, kojom se u sporazumku sa kr. ug. ministrom financija u smislu §. 37. zak. čl. XXV. 1899. izdaju zdravstveno-redarstveni propisi, kojih se valja držati kod točenja pića, određuju kazni za slučaj prekršenja istih, te ustanovljuje način vršenja redarstvenog i liečničko-redarstvenog nadzora u tih stvarih, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1900., kom. XIII., br. 97, Zagreb, 1900., str. 768.

21 Gundrum, F. S., *Statistika javnih bludnica (1907.–1908. godine) u Hrvatskoj i Slavoniji*. Predavao na redovitoj mjesečnoj skupštini zbora liječnika dne 24. rujna 1909. dr. Fran S. Gundrum. (Nastavak), *Liječnički vjesnik*, god. 32. (1910), br. 2, Zagreb, 15. veljače 1910., str. 75.

22 *Upliv alkoholizma na život ljudski*. Piše dr. Eduardo Spitzer, slušatelj liečničtva u Beču. (Nastavak i svršetak), *Narodne novine*, br. 53, Zagreb, 6. ožujka 1891., str. 4.

Hrvatska Zemaljska vlada je 1909. izdala naredbu o "ženskoj posluzi u svratištima, restauracijama, kavanama i gostionama – zapriečenje prostitucije."²³ Ova je naredba nastojala ukloniti poveznicu između ženske posluge u ugostiteljskim objektima i tajne prostitucije, a na koju je "kolegijalno" na sljedeći način ukazalo Društvo hrvatskih konobara u Zagrebu koje je 1906. podnijelo Saboru Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije molbu "da bi se ženska posluga gostiju u svratištima, restauracijama, kavanama i gostionama budi zakonom budi naredbom zabranila i ukinula te odredilo, da se u tim poslovima imadu lih strukovno izobraženi konobari namjestiti."²⁴ Unatoč takvom sugestivnom prijedlogu, hrvatska Zemaljska vlada je u spomenutoj naredbi pomirljivo rezonirala kako bi se takvom regulacijom onemogućila mnogim "čestitim ženskinjama unosna zarada" te kako za takvu zabranu nema uporišta u obrtnom i nijednom drugom tada važećem zakonu. Ipak, Vlada smatra da prostituciji u javnim lokalima treba svim mogućim zakonskim sredstvima stati na kraj pa stoga u naredbi navodi sljedeće: "Potrebno je u prvom redu, da upravne odnosno redarstvene oblasti one lokale, u kojim su ženske za poslugu smještene, naposeb pak one gdje postoji sumnja, da se te ženskinje bludom bave, najstrožije nadziru, pa ako se dokaže, da se u njima nemoralni život provodi, proti dotičnim ženskim poslužiteljicama po postojećim kaznenim propisima, naročito po §-u 13. banske naredbe od 23. prosinca 1900. broj 87.353. odj. unut., postupa, a u ponovnom takovom slučaju dotičnoj ženskinji zabrani daljnje posluživanje gostiju u takovom javnom lokalu."²⁵ Na isti način trebalo je postupati s gostioničarima, ako se ustanovi da se u njihovu lokalu i uz njihovo znanje vrši tajna prostitucija, a pritom nije bila riječ o prekršajima iz §§ 512.–515. KZ-a 1852. Posebno je trebalo nadzirati one lokale za koje je postojala sumnja da je ženska posluga samo paravan za obavljanje tajne prostitucije, uz mogućnost da se vlasniku ili upravitelju takvoga lokala "uzkrati dozvola za glazbene i ine produkcije, a tako i za držanje otvorenim istih lokala preko redarstvenog sata".²⁶ Ako ni ta mjera ne urodi plodom, slijedila je ona koja svojim sadržajem prati prijedlog Društva hrvatskih konobara, a to je da se "dotičnomu vlasniku ili upravitelju lokala iz javnih i to čudorednih i zdravstveno-redarstvenih obzira zabrani držanje ženskinja za podvorbu gostiju".²⁷ Za one vlasnike ugostiteljskih objekata koji su konstantno kršili zabranu slijedila je najstroža kazna: "U onim pako slučajevima, gdje je očito, da se sa znanjem i privolom dozvolbenika (vlasnika ili upravitelja lokala) nemoral u tim poslovima tjera, imadu se po propisu § 13. gore spomenute banske naredbe, razpravni spisi radi oduzeća dozvole točenja pića nadležnom kr. financijskom upravnom nadzoru uz shodan predlog dostaviti."²⁸

Tijekom Prvog svjetskog rata došlo je do širenja tajne prostitucije u Zagrebu i Osijeku, a time i do širenja spolno prenosivih bolesti.²⁹ Kako bi se tome stalo na kraj, u prosincu 1915. načelnik zagrebačkog redarstva naredio je vođenje redarstveno-lijekničke kontrole nad kavan-
skim i gostioničarskim konobaricama i blagajnicama. Navedene ženske osobe morale su se

23 Ženska posluga u svratištima, restauracijama, kavanama i gostionama – zapriečenje prostitucije. Naredba kr. zem. vlade, odjela za unut. poslove, od 6. prosinca 1909. br. 37.729. Katičić, V. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tiućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak V.*, Tisak kr. zemaljske tiskare, Zagreb, 1912., str. 68.–69.

24 *Ibid.*, str. 68.

25 *Ibid.*, str. 69.

26 *Ibid.*

27 *Ibid.*

28 *Ibid.*

29 Suzbijanje veneričkih bolesti, *Jutarnji list*, br. 1142, 3. lipnja 1915., str. 5.

podvrgnuti liječničkom pregledu, pri kojemu je utvrđeno kako je od ukupno 82 ženske osobe devet bolesnih te su bile otpremljene u bolnicu. Navedena liječnička kontrola trebala se obavljati jedanput na mjesec.³⁰ Čak se razmatrala mogućnost da se odredi kako navedene konobarske i gostioničarske službe smiju obnašati samo žene starosne dobi između 40 i 50 godina, kao što je to primjerice bilo određeno u Budimpešti.³¹

Nakon Prvog svjetskog rata nastavilo se i dalje sumnjati u žene zaposlene u gostionicama, krčmama, hotelima i drugim javnim lokalima, smatrajući kako je to samo paravan za tajnu prostituciju.³² Stoga je ministar zdravstva 15. prosinca 1922. izdao Pravila o pregledu ženskog osoblja uposlenog u svima javnim lokalima,³³ kojima je bilo određeno da sve plesačice, pjevačice, konobarice, poslužiteljice, sobarice, kuharice i druge osobe zaposlene u noćnim zabavištima, barovima, pivnicama, kavanama i drugim javnim lokalima, prije stupanja u službu moraju biti liječnički pregledane (čl. 1.). Ove preglede, kao i evidenciju pregledanog osoblja, obnašale su ambulantne za spolne bolesti, a u mjestima gdje tih ambulanti nema, obavljale su ih bolnice ili liječnici specijalisti za spolne bolesti koje je odredilo ministarstvo zdravstva (čl. 3.). Osim upućivanja na pregled prije primitka u službu, vlasnici navedenih lokala morali su početkom svakog mjeseca dostaviti nadležnoj sanitetskoj ustanovi za pregled popis svog zaposlenog ženskog osoblja s osobnim podacima. Popis je morao biti ovjeren kod nadležne policijske vlasti, a pregled se prema ovim popisima obavljao u roku od dva dana (čl. 5.). Svi pregledi propisani ovim pravilima bili su besplatni (čl. 7.). Ženske osobe sa svježim znakovima spolne bolesti upućivale su se u bolnicu na bolničko liječenje koje je trajalo do nestanka znakova bolesti. Svako starije oboljenje liječilo se ambulantno. Ako je liječenje bilo privatno, o tome se svakih 30 dana trebala dostaviti potvrda zdravstvenoj vlasti (čl. 9.). Nadzor nad izvršavanjem ovih pravila, kao i izricanje kazni za njihovo nepoštovanje, stavljeno je u nadležnost zdravstvenih ustanova ovlaštenih za ove preglede, uz mogućnost žalbe ministru zdravstva (čl. 15.).

1.4. SVDOSTVO KAO ZLOČIN

Osim kao prekršaj, svodstvo je bilo kažnjivo i kao zločin.³⁴ U prvom dijelu KZ-a 1852. koji se odnosio na zločine, u glavi 14. "O silovanju, oskvèrnutju i ostalih težkih vèrstah bludnosti", u § 132. točka IV. normirano je "Svodstvo glede osobe koje nevine" te je određeno kao: "Svodstvo, ako se njim zavede koja nevina osoba, ili ako roditelji, tutori, odhranitelji ili učitelji skrivaju svodstvom naprema svojoj dieci, svojim pupilom, ili onim, koji su povijereni odhranjivanju ili nastavljanju njihovu."³⁵ Za ovaj zločin bila je propisana kazna teške tamnice u trajanju od jedne do pet godina.

30 Suzbijanje tajne prostitucije, *Jutarnji list*, br. 1330, 3. prosinca 1915., str. 4.

31 Redarstvene mjere protiv prostitucije, *Jutarnji list*, br. 1280, 16. listopada 1915., str. 5.

32 Zorko, *op. cit.* u bilj. 4., str. 28.

33 Pravila o pregledu ženskog osoblja uposlenog u svima javnim lokalima, HBr. 18199, *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, god. IV. (1922), br. 281, Beograd, 15. prosinca 1922., str. 1.

34 Šilović, *op. cit.* u bilj. 5., str. 427.-428.

35 *Kazneni zakon o zločinima...*, *op. cit.* u bilj. 1., str. 521.

Prema tome, kvalifikatorne okolnosti koje su svodstvo činile zločinom sastojale su se u podvođenju spolno nevine osobe, odnosno podvođenju koje čine roditelji, skrbnici, hranitelji ili učitelji prema svojoj djeci, svojim štićenicima ili onima koji su povjereni njihovom ohranjanju i podučavanju, pa makar podvedeni više nisu spolno nevini. Primjerice, zločin svodstva počinila je majka koja je svoju 17-godišnju kćer odvela u bludilište i ondje joj dovela muškarca; koja je potom bila suglasna da joj se kći registrira kod redarstvenih vlasti kao bludnica kako bi mogla biti primljena u drugo bludilište te kojoj je pripadao dio novca koji je njezina kći zaradila prostitucijom.³⁶

Pojedini autori smatrali su kako se, kad je posrijedi podvođenje, spolno nevine osobe kao nužna pretpostavka za postojanje zločina svodstva tražila dovršenost djela, odnosno nastupanje posljedice, a to je da "se njim zavede koja nevina osoba". S obzirom na rečeno, navodili su kako ovaj slučaj zločina svodstva ne dopušta pokušaj pa se stoga pokušaj podvođenja spolno nevine osobe kažnjavao kao prekršaj svodstva prema već izloženim §§ 512.–516.³⁷ Prema suprotnom gledištu, pokušaj zločina svodstva podvođenjem nevine osobe bio je moguć te stoga i kažnjiv. U obrazloženju je istaknuto kako § 8. KZ-a propisuje kako za postojanje zločina nije potrebno da djelo doista bude dovršeno, nego je zločin i sam pokušaj zlodjela. Stoga u svim slučajevima u kojima Zakon ne određuje posebne iznimke, odredbe koje su bile propisane za pojedine zločine imaju se primijeniti i na njihove pokušaje.³⁸

U vezi s pitanjem razgraničenja zločina svodstva od zločina zavodenja na bludnost, koji je bio propisan u § 132. točki III. KZ-a 1852., bitna razlika sastojala se u tome što je potonji zločin bio usmjeren na zadovoljavanje seksualnih potreba počinitelja, dok je kod svodstva riječ bila o navođenju na seksualno zadovoljavanje trećih osoba.

2. REDARSTVENI PROPISI O PROSTITUCIJI

Budući da je kažnjavanje i nadziranje prostitucije bilo prepušteno nadležnosti mjesnih redarstvenih vlasti, u izvršavanju te zadaće redarstvo je izdavalo posebne propise kojih su se bludnice morale pridržavati, vodilo njihovu evidenciju i vršilo nadzor nad njima. U nastavku dat ćemo pregled redarstvenih propisa kojima se regulirala prostitucija u pojedinim hrvatskim gradovima.

2.1. BLUDILIŠNI PRAVILNICI

Prvi bludilišni pravilnici na hrvatsko-slavonskom području doneseni su već krajem 19. stoljeća pa je tako je Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije u slobodnom i kraljevskom

36 Iako je navedeni primjer preuzet iz austrijske sudske prakse, s obzirom na to da je na hrvatsko-slavonskom području vrijedio isti normativni okvir, može se zaključiti kako bi opisani slučaj i pred našim sudovima bio podveden pod zločin svodstva iz §. 132. točka IV. KZ-a 1852. *Mittheilungen aus der Praxis. Verbrechen der Kuppelei*, Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, XVI. Jahrgang, Neue Folge II. Jahrg., br. 33, Wien, 25. travnja 1865., str. 133.

37 Frühwald, *op. cit.* u bilj. 5., str. 142.–143. Herbst, E., *Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes*, Erster Band, Von den Verbrechen, Verlag der G. J. Manzchen Buchhandlung, Wien, 1871., str. 288.–289.

38 Geyer, A., *Erörterungen über den allgemeinen Thatbestand der Verbrechen nach österreichischem Recht*, Verlag der Wagner'schen Universitäts Buchhandlung, Innsbruck, 1862., str. 79.–80.

gradu Osijeku nastao 1. prosinca 1896.,³⁹ dok je prvi bludilišni pravilnik za Zagreb donesen 16. travnja 1899. godine.⁴⁰ Zbog porasta broja javnih kuća, Odjel za unutarnje poslove hrvatske Zemaljske vlade smatrao je nužnim da se sastavi jedinstvena uputa za sastavljanje pravilnika za bludilišta. Stoga je 19. svibnja 1911. izdan Naputak za njihovo sastavljanje, koji je zapravo bio svojevrsni obrazac prema kojemu su gradovi trebali sastaviti svoje vlastite bludilišne pravilnike.⁴¹ Naputak je imao 22 članka, podijeljenih u šest odjeljaka (od A do F) nazvanih redom: "Opće ustanove", "Očevidnost bludnica", "Odnosaj vlastnice bludilišta prema bludnicama", "Ličničko pregledavanje bludnica" i "Zaglavne ustanove".

Dozvolu za otvorenje ili premještanje javne kuće dodjeljivala je nadležna redarstvena vlast, koja ju je u svakom trenutku mogla i opozvati (čl. 1.). Navedenu dozvolu mogle su dobiti samo ženske osobe starije od 30 godina, uz uvjet da se "iskažu uredovnim svjedočbama, da nisu bile kažnjene radi zločina ili prekršaja počinjenog iz pohlepe za dobitkom, te koje su oblasti poznate kao poverljive osobe i koje iskažu svoje imućstvo obzirom na podržavanje reda u svom poslovanju."⁴² Vlasnica bludilišta bila je dužna svoje bludilište osobno voditi i nadzirati te je bila odgovorna i kažnjavala se za svaki prekršaj protiv bludilišnog pravilnika (čl. 2.). Bludnicama su mogle postati samo ženske osobe koje su navršile 17. godinu života te su bile duševno i tjelesno potpuno zdrave (čl. 10.). Korištenje usluga prostitutki bilo je izrijeckom zabranjeno mladima ispod 18 godina, kao i odraslim osobama u pijanom stanju (čl. 8.). Pravilnik je nastojao onemogućiti što širem krugu žena da postanu prostitutke, već time što im je onemogućio pristup i ulazak u samo bludilište: "Zabranjen je nadalje pristup drugim nezaposlenim ženskim osobama, koje nisu prijavljene kao bludnice ili služavkama u svrhu podavanja prilike za spolno obćenje, nadalje je zabranjeno ženske vabiti ili vabiti dati, da postanu bludnice, isto tako i posredovanje bludnica iz jednoga bludilišta u drugo, ili bludnicu proti njezine volje pridržati u bludilištu."⁴³

Naputak je detaljno određivao tko sve smije stanovati u javnim bludilištima i to: vlasnica javne kuće, eventualno njezin suprug i njihova djeca do navršene dvije godine života, bludnice i potrebna posluga. Ženska posluga morala je imati navršenih 40 godina života (valjda kako ne bi i same dobile nagon da se prostituiraju), a muška posluga 25 godina. Prije ishođenja dozvole za otvaranje bludilišta morao se u tom lokalnu održati poseban "mjestni zdravstveno-redarstveni gradjevni očevid", na kojega su se pozivali i saslušavali neposredni susjedi, vjerojatno iz predostrožnosti, kako bi dobili priliku javno iskazati svoje protivljenje otvaranju bludilišta u svojoj neposrednoj blizini. Također, Naputkom je vrlo precizno bio određen smještaj i izvanjski izgled javne kuće.⁴⁴

39 Filipović, S., *Reguliranje prostitucije u Osijeku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće: Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije iz 1896. i Pravilnik za bludilišta iz 1911.*, Scrinia Slavonica, god. 14, Slavonski Brod, 2014., str. 145.

40 Zorko, *op. cit.* u bilj. 4., str. 35.

41 Naputak za sastavljanje "Pravilnika za bludilišta", izdan naredbom kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 19. svibnja 1911. pod brojem 23.490, Katičić, V. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tiućih se zdravstva...*, *op. cit.* u bilj. 23., str. 51.–60; Radulović, D., *Prostitucija u Jugoslaviji*, Zavod za izdavačku djelatnost "Filip Višnjić", Beograd, 1986., str. 176.

42 Naputak za sastavljanje "Pravilnika za bludilišta...", *op. cit.* u bilj. 41., str. 51.–52.

43 *Ibid.*, str. 53.

44 "Kuća u kojoj je bludilište, mora biti od susjednih kuća dobro ograđena, dvorište odijeljeno od susjednog dvorišta sa plotom od najmanje dva metra visine, da se iz jednog dvorišta ne može vidjeti u drugo. Prozori koji se otvaraju na ulicu, imaju biti providjeni neprozirnim staklom, a po noći zatvarani potpunim kapcima. Ulazna vrata smiju biti samo jedna koja služe za ulaz i izlaz (a nesmiju biti širja u polovici od pol metra) a moraju biti u polovici uvijek zatvorena, da se sa ulice ne može viditi u

Molbe za otvaranje bludilišta morale su biti sastavljene prema uzoru na molbe za građevinsku dozvolu. Što se tiče prostornog smještaja javnih kuća, trebalo je uzeti u obzir da ne budu u blizini crkava, škola, javnih i znanstvenih zavoda. Redarstvene vlasti nastojale su "u manjim mjestima neka budu ove kuće po mogućnosti radi boljeg nadzora i morala centralizirane u zabitnom predjelu mjesta, na kojem se imade redarstvena oblast brinuti za osobnu sigurnost posjetitelja, a u većim gradovima imadu se decentralizirati uz gore navedene obzire".⁴⁵ Naputak je također određivao unutarnji izgled bludilišta.⁴⁶

U Naputku nalazimo i niz zabrana kojih su se vlasnice bludilišta i bludnice morale pridržavati. Tako je u bludilištima i njihovoj neposrednoj okolini bilo zabranjeno remetiti javni red i mir. Ulični prozori morali su biti zatvoreni i zastrti zavjesama, a bludnicama je bilo zabranjeno naslanjati se na prozore. Kod provjetravanja bludilišnih odaja, bludnice su morale boraviti u stražnjim odajama (čl. 4.). Osim toga, u bludilištima je bilo zabranjeno točenje žestokih pića i kuhanje toplih jela za goste, kao i prekomjerno davanje žestokih pića bludnicama. Ovom se odredbom htjela smanjiti mogućnost izgreda u bludilištima, ali i onemogućiti dulje zadržavanje posjetitelja negoli je to bilo potrebno. Zbog istog razloga, u bordelima je bilo zabranjeno kartanje i druge igre, kao i sve bučne zabave. Dozvolu za "držanje glasovira i glasoviranje" mogla je podijeliti samo mjesna redarstvena vlast. Izričito je bilo zabranjeno spajanje bludilišta s gostioničarskim ili kavanskim obrtom (čl. 5.). Zanimljiva je odredba kojom se izričito razgraničuje da ono što vrijedi za krčme, gostionice i kavane ne vrijedi za javne kuće, što se ponajprije odnosilo na odredbe o uredovnom vremenu. Ulaz u bludilište morao je biti omogućen gostima danju i noću (čl. 6.).⁴⁷ Plaća bludnice određivala se sporazumno s vlasnikom bludilišta, s time da nije mogla iznositi manje od jedne četvrtine njezina dnevno ostvarenog prihoda. Preostale tri četvrtine pripadale su vlasnici bludilišta koja je bila dužna bludnici osigurati hranu, čisto rublje i posteljinu, odjeću, troškove evidencije, liječničkih pregleda te eventualno potrebnog liječenja i lijekova (čl. 13.).

Budući da se prostitucija smatrala jednim od glavnih uzroka širenja spolnih bolesti, posebna pozornost u Naputku bila je posvećena zdravstvenim odredbama. Svaka ženska osoba koja se u namjeri bavljenja bludnim obrtom javila vlasnici bludilišta ili redarstvenoj vlasti, morala je biti u najkraćem vremenu odvedena službenom liječniku radi pregleda. Vlasnici bludilišta bilo je najstrože zabranjeno novopripjeloj bludnici dopustiti spolno općenje u bludilištu prije liječničkog pregleda. Liječnik je izdavao potvrdu o prikladnosti ženske osobe za bludnicu tek nakon što bi ustanovio da je pregledana dobro razvijena, da nije spolno nevina (u protivnom, riječ je o zločinu svodstva nevine osobe), da ne boluje od kakve zarazne ili spolne bolesti, da nije trudna ili unakažena. S tom potvrdom vlasnica bludilišta trebala ju je odvesti redarstvenoj vlasti. Redarstveni službenik trebao je ispitati bludnicu o osobnim okolnostima i upozoriti je na pravo

vežu i dvorište bludilišta. Kuće u kojima su bludilišta, nije dozvoljeno označivati napadnim vanjskim znacima, izim potrebnom razsvjetnom svjetiljkom." *Ibid.*, str. 52.

45 *Ibid.*

46 U čl. 7. propisan je unutarnji izgled bludilišta, pri čemu je velik naglasak stavljen na higijenu i održavanje čistoće: "Sobe koje se opriedele za spolno obćenje imadu se držati u najvećem redu i čistoći, imadu vazda biti providjene potrebnim naređajem, čistom posteljinom i umivaonikom. Prostorije opredjeljene za zabavu gosti imadu biti prostrane, dobro razvjetljene i u najvećem redu držane. Spavaone bludnica moraju odgovarati zračnim prostorom broju bludnica, koje u njima prebivaju prema ustanovama higijene. U svakom bludilištu mora biti najmanje jedna pristojno uređena kupaona, koja ima služiti bludnicama za kupanje, a osim toga jedna soba za liječničko pregledavanje..." *Ibid.*, str. 53.

47 *Ibid.*

napuštanja bludilišta u svakom trenutku kada to poželi. Nakon prijave redarstvenim vlastima, bludnica je dobivala iskaznicu bludnice u koju su se, osim osobnih podataka, unosili podaci o liječničkim pregledima. Troškove pregleda i evidencije bludnice u iznosu od dvije krune snosila je vlasnica bludilišta. Pri upisu redarstveni službenik je bludnici uručivao naputak o tome kako se zaštititi od spolnih bolesti (čl. 11.). Sve bludnice u bludilištu, kao i vlasnice (ako nisu navršile 40. godinu života), morale su se dvaput na tjedan podvrgnuti redovitom liječničkom pregledu, a povrhu toga i izvanrednim pregledima (čl. 17.). Liječničkom pregledu bludnica uvijek je morala nazočiti vlasnica bludilišta ili njezina zamjenica te se morala pokoravati svim naredbama službenog liječnika (čl. 18.). Troškove liječničkih pregleda snosila je vlasnica bludilišta koja je osim toga bila dužna u svojim prostorijama i o svom trošku osigurati posebnu sobu za pregled bludnica (čl. 19.). Uz Naputak je bio priložen Naputak za pregledavanje bludnica koji je podrobno određivao kako mora izgledati prostorija za pregled, kojim pokušstvom mora biti opremljena, koji su potrebni medicinski instrumenti i postupak pregledavanja.⁴⁸

U završnoj odredbi Naputka određeno je kako svako kršenje odredaba sadržanih u pravilniku treba kazniti u smislu § 112. Zakona o zdravstvu od 25. ožujka 1906., a to znači novčanom kaznom od pet do tisuću kruna, koja se ako je nije bilo moguće naplatiti, pretvarala u odgovarajuću kaznu zatvora.⁴⁹ Naravno, sve pod pretpostavkom da navedeni prekršaji ne podliježu primjeni KZ-a 1852.

Na temelju izloženog Naputka za izradu bludilišnih pravilnika, svoje nove pravilnike usvojili su sljedeći gradovi: Zagreb, Osijek, Slavonski Brod, Bjelovar i Križevci. Zagrebački bludilišni pravilnik donesen je 6. kolovoza 1912., no kako nije bio predan Zemaljskoj vladi na odobrenje i dalje se postupalo prema starome.⁵⁰ Bludilišni pravilnik za Osijek nastao je 16. kolovoza 1911. te ga je potvrdio Odjel za unutarnje poslove hrvatske Zemaljske vlade 4. listopada 1911., a počeo se primjenjivati od 1. studenog iste godine. Osječki pravilnik napisan je na jedanaest stranica, sadrži 25 članaka i podijeljen je na šest poglavlja.⁵¹ Drugi slavonski grad, Brod na Savi, svoj pravilnik je dobio 5. srpnja 1911., a potvrđen je iste godine 19. srpnja te ima trinaest stranica i 23 članka.⁵² Bjelovarski bludilišni pravilnik Zemaljska vlada potvrdila je 19. svibnja 1911., proglašen je 4. listopada iste godine, sastoji se od 13 rukom gusto pisanih stranica i čak 34 članka.⁵³ Posljednji bludilišni pravilnik bio je onaj križevački koji je nastao 27. veljače 1913. te ga je Zemaljska vlada potvrdila 9. ožujka 1913.⁵⁴

Bludilišni pravilnici hrvatskih gradova vjerno su pratili sadržaj analiziranog Naputka pa su tako u većini pravilnika odredbe iz Naputka bile doslovce preuzete. Prije svega, riječ je bila

48 *Ibid.*, str. 59.–60.

49 Zakon od 25. ožujka 1906. o zdravstvu, *Sbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1906., kom. VII., br. 19, Zagreb, 1906., str. 217.

50 Zorko, *op. cit.* u bilj. 4., str. 41.

51 Filipović, *op. cit.* u bilj. 39., str. 150.

52 Kevo, M., *Bludni život Broda na Savi pred Prvi svjetski rat*, Kolo, Časopis Matice hrvatske, god. XIV., br. 4, Zagreb, zima 2003., str. 391.

53 Kevo, M., *Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi*, *Scrinia Slavonica*, god. 4, Slavonski Brod, 2004., str. 530; Habek, D., *Bludilišta u bjelovarskoj povijesti medicine*, *Acta Medico-Historica Adriatica*, 13 (1), 2015., str. 181.–186; Habek, D., *Bludobolja u Bjelovaru na prijelazu XIX. u XX. stoljeće*, *Gynaecol Perinatol*, 17 (4), 2008., str. 216.

54 Homen, Z., *Pravilnik za bludilišta u gradu Križevcu iz 1913. godine*, *Muzejski vjesnik, Glasilo muzeja Sjeverozapadne Hrvatske*, god. 16 (1993), Čakovec, 1993., str. 73.

o odredbama koje reguliraju mjesto smještaja javnih kuća, njihov izvanjski i unutarnji izgled, međusobne odnose bludnica i vlasnica te kontrolu izvršavanja reda. Međutim, svaki od spomenutih gradskih pravilnika imao je i svoje specifičnosti zbog diskrecijskih ovlasti koje je Naputak za sastavljanje bludilišnih pravilnika davao redarstvenim vlastima gradova. Primjerice, iako je opća odredba Naputka dopuštala da u bludilištima smiju živjeti djeca vlasnice bludilišta do dvije godine starosti, Osječki bludilišni pravilnik tu je dob povisio na šest godina. Također, u osječkim bludilištima radno vrijeme bilo je od 19 do 5 sati, a ne tijekom cijelog dana i noći kao što je to omogućeno Naputkom. No već 1916. osječka Gradska skupština svojim je zaključcima odlučila skratiti radno vrijeme u četiri osječka bludilišta do 3 sata ujutro, a ako se htjelo raditi sve do 5 sati morala se plaćati dodatna dnevna pristojba od 10 kruna. Za razliku od ostalih pravilnika, Osječki pravilnik nije sadržavao dodatna poglavlja o tome kako se zaštititi od spolnih bolesti, kako pregledati bludnice, kao i odredbe o samom postupku pregleda.⁵⁵

Brodski pravilnik detaljnije je regulirao pojedina pitanja pa je tako pridodao: "Ako ulica u kojoj su smještena bludilišta tijekom vremena ne bi bila prikladna da se u njoj bludilišta drže, može oblast koja je dozvolu podielila istu opozvati, te opredieliti drugo mjesto za bludilišta."⁵⁶ Naputak nije sadržavao navedeno, no to sadržajno ništa ne mijenja, jer je u Naputku ionako bilo predviđeno da redarstvena vlast u svakom trenutku može opozvati svoju dozvolu pa je to onda vrijedilo i u slučaju koji Brodski pravilnik posebno navodi. Također, za razliku od Naputka koji je određivao da vlasnica bludilišta mora novopristiglu bludnicu "u najkraće vrieme" odvesti liječniku radi pregleda, Brodski je pravilnik na ovom mjestu precizirao "u roku od 24 sata".⁵⁷ Time je uklonio moguće nedoumice glede tumačenja što je to najkraće vrijeme. Izgubili bludnica iskaznicu, Brodski pravilnik predvidio je mogućnost da redarstvo izda duplikat, uz naplatu u iznosu od 1 krune.⁵⁸

Prema Križevačkom pravilniku, nadležna redarstvena vlast ubirala je po pregledanoj i evidentiranoj ženskoj osobi tri krune koje je plaćala vlasnica bludilišta, dok je Naputak za navedeno određivao dvije krune.⁵⁹ No, unatoč navedenim manjim razlikama koje možemo pripisati specifičnostima pojedinog mjesta, već površnom analizom i najjednostavnijim tekstualnim iščitavanjem dolazimo do zaključka kako su svi pravilnici nastali prema istom obrascu te su se uvelike oslanjali na odredbe Naputka. Time se može objasniti njihovo veliko sadržajno podudaranje.

2.2. ODREDBA O NADZORU NAD PROSTITUCIJOM NA PODRUČJU GRADA ZAGREBA

Kraljevsko redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu donijelo je 24. rujna Odredbu o nadzoru nad prostitucijom na području grada Zagreba.⁶⁰ Donošenjem ove Odredbe ukinute su javne

55 Filipović, *op. cit.* u bilj. 39., str. 150.–151., 155.

56 Kevo, *op. cit.* u bilj. 53., str. 533.

57 Naputak za sastavljanje "Pravilnika za bludilišta...", *op. cit.* u bilj. 41., str. 54. Kevo, *op. cit.* u bilj. 53., str. 535.

58 Kevo, *op. cit.* u bilj. 53., str. 537.

59 Homen, *op. cit.* u bilj. 54., str. 75.

60 Odredba kr. redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu od 24. rujna 1922., br. 11027 prs. o nadzoru nad prostitucijom na području grada Zagreba, Spitzer, A., Barac, M. (ur.), *Zbirka zakona i naredaba tiućih se zdrastva i zdravstvene službe, Dodatak XIII*, Tiskara

kuće u Zagrebu i time prestaje razdoblje tolerirane prostitucije u javnim kućama ili bludilištima, a započinje razdoblje tolerirane prostitucije preko djelatnosti javno toleriranih prostitutki.⁶¹ Ovaj propis smatran je najrazrađenijim reglementarističkim dokumentom koji se odnosio na prostituciju na cjelokupnom području kasnije Jugoslavije.⁶²

Odredba je sadržavala 87 članaka podijeljenih u sljedeće dijelove: "Općenite ustanove" (čl. 1), "Pojam prostitucije" (čl. 2.), "Nadzorna oblast" (čl. 3.), "Svrha nadzora" (čl. 4.), "Redarstveni nadzor toleriranih prostitutka" (čl. 5.–25.), "Stanovi prostitutka" (čl. 26.–46.), "Zdravstveni nadzor toleriranih prostitutka" (čl. 47.–58.), "Uredovno-liječnička pregledba" (čl. 59.–67.), "Nadzor nad tajnom prostitucijom" (čl. 68.–76.), "Skrbnički fond za tolerirane prostitutke" (čl. 77.–81.) i naposljetku "Kazne" (čl. 82.–87.).

Prostitucija je tolerirana kao nužno zlo, no samo pod nadzorom redarstva i na način koji je bio propisan Odredbom. Tajna prostitucija bila je zabranjena i trebala se suzbijati svim raspoloživim sredstvima (čl. 1.). Prostitutkom se smatrala svaka ženska osoba koja "tjera blud obrtimačno, tj. s više osoba, bez izbora i za naplatu, te koja svoje životne potrebe namiruje isključivo iz zarade od toga zanata".⁶³ Pod isti pojam spadale su i one osobe, koje su se uz drugo zanimanje ili pod krinkom tog drugog zanimanja profesionalno bavile prostitucijom, ali i svaka druga ženska osoba koja se po svom priznanju bavi prostitucijom kao zanimanjem ili kojoj se to konkretno dokaže. Također, osobe koje bi bile zatečene u činu bluda na javnim mjestima, sumnjičile su se kao tajne prostitutke i trebale su se podvrgnuti zdravstveno-redarstvenom postupku (čl. 2.).

Nadzor nad prostitutkama prema Odredbi povjeren je "čudorednom odsjeku mjesnog redarstva kr. redarstvenog ravnateljstva uz stručnu saradnju zdravstvenog odsjeka".⁶⁴ Svrha nadzora nad prostitucijom bila je dvojaka: preventivnim mjerama umanjiti opasnost u zdravstvenom i moralnom pogledu koja proizlazi iz prostitucije, a istodobno ukloniti sve kriminalne pojave koje su se uz nju javljale (čl. 4.). U vezi s redarstvenim nadzorom toleriranih prostitutki određeno je da se prostitutke koje se same dragovoljno prijave čudorednom odsjeku redarstvenog ravnateljstva, mogu staviti na vlastitu želju pod zdravstveno-redarstveni nadzor te će biti unesene u evidenciju toleriranih prostitutki (čl. 5.). Tolerirane prostitutke koje su unesene u evidenciju bile su dužne pridržavati se svih redarstvenih propisa (čl. 6.). Toleriranom prostitucijom nisu se mogle baviti djevojke mlađe od 18 godina, spolno nevine, trudne, udane i sudbeno nerastavljene, oboljele od zaraznih bolesti (čl. 7.). Odredba je sadržavala i preventivne mjere kojima se nastojalo utjecati na ženske osobe koje su bile u opasnosti da se podaju prostituciji: "Redarstvo će svim mogućim sredstvima – predočivši takovom licu sve teške posljedice naumljenog koraka – nastojati, da ga odvraći od tog puta, da ispita i odstrani uzroke, radi kojih se dotično lice podaje takovom načinu života i tek u slučaju, da svi ti koraci za poboljšanje tog

"Merkur" d. d. u Zagrebu, Zagreb, 1925., str. 230.–252. Walka, *op. cit.* u bilj. 3., str. 545.–546. Zorko, *op. cit.* u bilj. 4., str. 54.–59.

61 Zorko, T., Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 38, br. 1, Zagreb, lipanj 2006., str. 225.

62 Radulović, *loc. cit.* Tri godine prije su, radi suzbijanja spolnih bolesti i nadzora nad prostitucijom u Beogradu, bila donesena *Privremena pravila za suzbijanje veneričnih bolesti u Beogradu od 3. januara 1919.*, Službene novine Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, god. I. (1919), br. 10, Beograd, 25. februara 1919., str. 2.–3.

63 Odredba kr. redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu..., *op. cit.* u bilj. 60., str. 230.

64 *Ibid.*, str. 231.

lica ostanu bez uspjeha, uzeti će se takovo lice u očevidnost toleriranih prostitutki.”⁶⁵ S istom svrhom, Odredba je razlikovala maloljetne prostitutke u dobi od 18. do 21. godine i punoljetne s navršenom 21 godinom života (čl. 13.). Prije upisa u evidenciju toleriranih prostitutki moralo se ispitati je li kod maloljetnih prostitutki moralna razvrtnost dosegla stupanj nepopravljivosti ili ipak postoji nada da se mogu privedi na pravi put (čl. 12.).

Ovom Odredbom ukinute su sve dotadašnje javne kuće, pa su time ukinuti i svi ugovori utanačeni između vlasnika bludilišta i pojedinih prostitutki. Isto tako ukinute su sve dozvole koje su bile podijeljene vlasnicima javnih kuća (čl. 35.). Sve prostitutke iz javnih kuća bile su izjednačene s tzv. uličnim ili slobodnim prostitutkama te ostaju i nadalje samo tolerirane (čl. 36.). U skladu s drugim prihvaćenim modelom reglementacije uveden je sustav “kasarni radi stambenih prilika”, tj. vodeći računa o mjesnim i stambenim prilikama i nestašici stanova, prostitutkama je omogućeno da nadalje ostanu u javnim kućama, s time da odnos između njih i vlasnika javne kuće dobiva karakter stambenog odnosa koji postoji između najmodavca i najmoprimca. Prostitutka je plaćala najamninu za stan svome najmodavcu te je bila posve nezavisna i slobodna od njega (čl. 36.–38.). Najstrože je bilo zabranjeno prodavanje alkoholnih pića ili jela, bio po najmodavcu, prostitutki, ili po posjetiteljima (čl. 44.). Svaka tolerirana prostitutka bila je dužna podvrgnuti se zdravstvenom nadzoru, tj. službenom liječničkom pregledu dvaput na tjedan, a prema potrebi i češće (čl. 48.).

Budući da se uz uličnu prostituciju povezuje i pojava svodnika, Odredba je predviđala postojanje muških osoba koji žive na račun prostitutki, tzv. priljubnika.⁶⁶ Zbog čudoređa toleriranim prostitutkama nije bilo dopušteno da se u društvu drugih prostitutki ili priljubnika skitaju po ulicama danju ili noću. Isto tako, tolerirane prostitutke nisu smjele dati priljubniku prenočište u svom stanu (čl. 19.). Unatoč problematičnom ponašanju priljubnika, ostajali su nekažnjeni jer KZ 1852. nije sadržavao posebnu odredbu koja bi omogućila njihovo kažnjavanje. Kao što smo vidjeli, nije postojala mogućnost njihova kažnjavanja za prekršaj svodstva jer je pretpostavka za njega bila nedopušteni bludni obrt prostitutke, što je u ovom slučaju izostajalo jer je bila riječ o evidentiranim i toleriranim prostitutkama.

3. “BLUDNIČENJE” U ZAKONU O ZAŠTITI JAVNE BEZBEDNOSTI I PORETKA U DRŽAVI OD 2. KOLOVOZA 1921.

Prostitucija je (doduše pod pojmom “bludničenje”) spomenuta i u Zakonu o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi koji je bio donesen 2. kolovoza 1921. u Beogradu. U čl. 6. navedenog Zakona navodi se: “Lica, koja u skitnji, pijančenju ili bludničenju provode vrijeme, a ne mogu dokazati da se na pošten način izdržavaju, kaznit će se zbog toga zatvorom do tri mjeseca, a osim toga, kao lica moralno posrnula i sklona vršenju kaznenih djela, mogu biti upućena poslije izvršenja kazne u zavod za prinudni rad. Maloljetna lica, ako ne bi bila osuđena

⁶⁵ *Ibid.*, str. 232.

⁶⁶ Zorko, *op. cit.* u bilj. 4., str. 59.

na kaznu, uputit će se u zavod za preodgoj i moralno popravljavanje u kojem tako lice može ostati najviše pet godina, ako nije navršilo 16 godina života, inače do punoljetnosti.”⁶⁷

Iz spomenute odredbe jasno je vidljiv negativan i stroži stav zakonodavca prema ljudima s ruba društva koje naziva “moralno posrnutim licima” te se kao novost uvodi mogućnost da poslije izvršenja zakonske kazne takve osobe budu upućene u zavode za prisilni rad. Drugi dio odredbe odnosi se na položaj problematičnih maloljetnika koji se bave prostitucijom, skitnjom ili pijančevanjem, a koji ne bi bili osuđeni na kaznu; oni su se trebali uputiti u zavod za preodgoj i moralno popravljavanje. Iz ondašnje (ali i današnje perspektive) riječ je o pozitivnoj mjeri koja ima plemenit cilj preodgojiti maloljetne delinkvente i pružiti im drugu priliku.

Ministar pravosuđa bio je obvezan donijeti uredbu o postupanju za slučajeve u kojima će se moralno posrnuće osobe uputiti u zavode za prisilni rad, odnosno maloljetnike u zavode za preodgoj, što je i učinio donošenjem Uredbe od 26. lipnja 1923. Njome je bilo određeno da će se na području Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca osnovati zavodi za prisilni rad, odvojeno za muške i ženske osobe. Ti zavodi mogli su biti samostalni ili se pak oslanjati na postojeće zavode za izvršenje kazni lišenja slobode. Osobe koje su prvi put bile upućene u zavod za prinudni rad redovito su ondje ostajale tri godine, koje su po drugi put bile upućene ostajale su četiri godine te ako su bile treći put upućene onda su ostajale pet godina.⁶⁸ Zavod za prisilni rad za ženske osobe osnovan je u Begunjama, Slovenija, u zasebnim odjelima kraj postojećeg ženskog kaznenog zavoda. U navedeni zavod upućivale su se sve ženske osobe koje su nadležni sudovi osudili prema čl. 6. Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, a da je među njima sigurno bilo i dosta kažnjenih tajnih prostitutki ukazuje sljedeća odredba: “Ženska lica koja boluju na akutnom sifilisu, ne mogu se slati u Zavod za prinudan rad u Begunje.”⁶⁹

4. ZDRAVSTVENI PROPISI O PROSTITUCIJI

U sklopu nužnog unaprjeđenja zdravstvene skrbi, reforme ovog životno važnog područja započele su početkom posljednje četvrtine 19. stoljeća, za vrijeme banovanja bana pučanina Ivana Mažuranića (1873.–1880.) i to u sklopu širih društvenih reformi koje je on svesrdno poticao.⁷⁰ Organizacija zdravstva na suvremenim načelima započela je donošenjem Zakona o uređenju zdravstva u Hrvatskoj i Slavoniji od 15. studenog 1874.⁷¹ U to je doba u Hrvatskoj i Slavoniji bilo zaposleno svega 186 primalja, 105 liječnika i 88 ranarnika, a 50% njih živjelo je u gradovima. Na jednoga liječnika dolazilo je 6111 stanovnika. Iako navedeni Zakon nije predvidio općinske liječnike i nije vodio računa o zdravstvenim potrebama sela, on je utjecao

67 Zakon Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, god. III. (1921), br. 170A, Beograd, 3. avgusta 1921., str. 1.–2. Walka, *op. cit.* u bilj. 3., str. 261.

68 Uredba Ministra Pravde od 26. juna 1923. godine, br. 34745 o postupanju za slučajeve upućenja lica u zavode za prinudan rad, *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, god. V. (1923), br. 149, Beograd, 4. jula 1923., str. 2.

69 Raspis Ministra pravde od 26. juna 1923. god. br. 34744 o osnivanju Zavoda za prinudan rad u Begunjama (Slovenija), *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, god. V. (1923), br. 149, Beograd, 4. jula 1923., str. 2.

70 Kevo, *op. cit.* u bilj. 52., str. 405.

71 Zakon od 15. studenoga 1874. o uređenju zdravstva u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1874., kom. XXIII., br. 53, Zagreb, 1875., str. 435.–440.

na buduću razvoj zdravstva te na broj i strukturu zdravstvenih djelatnika.⁷² Unatoč banovim naporima zdravstvene prilike bile su više nego minimalne te je posljedično tijekom cijelog 19. i početkom 20. stoljeća za najveći postotak stanovništva (pogotovo onog seoskog podrijetla) kvaliteta života bila niska. Znatniji napredak donio je Zakon o uređenju zdravstvene službe u Hrvatskoj i Slavoniji od 24. siječnja 1894., kojim je nastavljeno organiziranje zdravstvene službe, a dio sanitetskih poslova bio je prenesen na općine.⁷³ Veliko poboljšanje predstavljalo je usvajanje Zakona o zdravstvu od 25. ožujka 1906. Usporedo s donošenjem Zakona o zdravstvenoj zaštiti, izdavali su se i brojni pravilnici te drugi podzakonski akti o zdravstvu.

Među temeljnim zdravstvenim problemima onoga vremena bile su i spolne bolesti zbog visokog rizika njihova širenja i dugotrajnog te skupog liječenja. Stoga je ondašnji liječnik Fran Gundrum opravdano smatrao spolne bolesti, alkohol i tuberkulozu "ljutim bičem što bije naš narod".⁷⁴ Odredbe kojima se regulirao zdravstveni nadzor nad prostitutkama bile su važne radi zaštite zdravlja i prevencije spolnih bolesti kako kod prostitutki i korisnika njihovih usluga, tako i kod znatno šire skupine ljudi s kojima su korisnici dolazili u (spolni) kontakt.

Od podzakonskih normativnih akata najprije ćemo izložiti Provedbeni nalog glede djelokruga i službenih odnosa k. zemaljskih, gradskih i općinskih liječnika od 24. siječnja 1894.,⁷⁵ koji je bio donesen kao dodatak Zakonu o uređenju zdravstvene službe iz 1894. Ovaj Nalog je u čl. 41. propisivao dužnost kotarskog liječnika, odnosno gradskog fizika u mjestima gdje je on postojao, da u svome sjedištu dvaput na tjedan obavlja pregled svih javnih bludnica, dok je pregled privatnih bludnica bio dužan obaviti samo ako bi se pojavila sumnja da je ova oboljela od spolne bolesti. Za tu je svrhu općinsko poglavarstvo trebalo dostavljati kotarskom liječniku svakih 14 dana popis javnih i privatnih bludnica. Ako bi se pregledom bludnice ustanovio sifilis ili koja druga zarazna spolna bolest, kotarski liječnik bio je dužan pronaći osobu koja ju je zarazila, kao i sve one osobe koje su se preko spolnoga odnosa s dotičnom bludnicom zarazile. Bludnica za koju je bilo ustanovljeno da je zaražena sifilisom ili nekom drugom zaraznom spolnom bolešću morala se odmah smjestiti u obližnju bolnicu radi liječenja. Nadalje, kotarski liječnik morao je sastavljati periodička zdravstvena izvješća uz navođenje broja bludnica koje se nalaze u kotaru te njihova zdravstvenog stanja.⁷⁶ Budući da je tijekom 1894. i 1895. ustanovljeno kako se znatan broj bludnica zarazio spolnim bolestima u bludilištima te su se stoga nalazile na bolničkom liječenju, kao i da je velik broj spolno oboljelih muškaraca tvrdio da su se zarazili u bludilištu, Zemaljska je vlada izdala naredbu o pregledanju bludnica od 5. kolovoza 1895.⁷⁷ U naredbi je zaključeno da je širenju "tih toli po zdravlju sada živućeg pučanstva kao i budućih generacija pogibeljnih bolesti" krivo nedostatno pregledava-

72 Natuknica "zdravstvo", Hrvatska enciklopedija, Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, URL=<http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67025>. Pristupljeno 21. travnja 2015.

73 Ivičević, J., *Javna uprava zdravstvom u (sjevernoj) Hrvatskoj 1868–1928. godine*, Arhivski vjesnik, god. 36 (1993), str. 118.

74 Husinec, F., *Fran Gundrum Oriovčanin. Gradski fizik u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 2001., str. 199. Filipović, op. cit. u bilj. 39., str. 149.

75 Naredba k. hrv.-slav.-dalm., zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 15. lipnja 1894. br. 24.209, kojom se k. zakonu od 24. siječnja 1894. ob uređenju zdravstvene službe u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji izdaje Provedbeni nalog glede djelokruga i službenih odnosa k. zemaljskih, gradskih i općinskih liječnika, *Sbornik zakonah i naredbah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1894., kom. XVII., br. 59, Zagreb, 1894., str. 428.–457.

76 *Ibid.*, str. 436.

77 Pregledavanje bludnica. Naredba k. zem. vlade, odjela unut., od 5. kolovoza 1895. broj 41.421. Katičić, V. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe*, drugo izdanje, Tisak k. zemalj. tiskare, Zagreb, 1906., str. 457.

nje i nadzor bludnica. Stoga pregled bludnica imaju obavljati u onim gradovima, gdje ima više gradskih liječnika, gradski kotarski liječnici i to pod nadzorom gradskog fizika;⁷⁸ u onim pak gradovima gdje ima samo jedan liječnik i kao takav gradski fizik, on je obavljao pregled pod nadzorom županijskog fizika.⁷⁹ Pregledi bludnica trebali su se obavljati više puta na tjedan i to iznenada, bez prethodne najave kao što je to dotada bilo. Ako su liječnici koji su pregledavali bludnice bili nemarni, prema njima je trebalo postupati s najvećom strogoćom.

Bolničke troškove za djevojke oboljele od spolnih bolesti (tzv. "bludobolne djevojke") trebali su snositi vlasnici bludilišta, na što je upozorila hrvatska Zemaljska vlada naredbom donesenom još 21. ožujka 1882. Navedena odluka bila je obrazložena time što se takve osobe obično moraju dugo liječiti i jer je pravedno da vlasnik bludilišta plati bolnički trošak za osobu koja mu ostvaruje novčani prihod. Stoga se nalaže upravi bolnice da ubuduće točno naznači kod kojega je vlasnika bludilišta djevojka služila i oboljela, a ne samo (kako su uglavnom prakticirali) naznaku "došla iz N. N." ili "predana po gradskom satničtvu", jer se tada na temelju nedostatnih podataka naknada nije mogla valjano odrediti.⁸⁰

U Opomeni glede čuvanja od spolnih bolesti koja je bila izdana naredbom od 7. studenog 1905. kao najvažnije spolne bolesti navedeni su kapavac i sifilis te je kao njihov posredan ili neposredan izvor istaknuta prostitucija, odnosno "obćenje s prostitutkinjama (bludnicama), tj. onima koje se muškarcima za novac podavaju. Ove se ženske brzo okuže glenotokom ili syphilisom ili sa obje bolesti, te ih onda dalje šire. Dapače i liečničko pregledavanje prostitutkinja – u i izvan bludilišta – ne pruža sigurne zaštite; osobito su mlade prostitutkinje često okužene".⁸¹ Također je bilo navedeno kako sigurnih zaštitnih sredstava protiv spolnih bolesti nema te je stoga svako izvanbračno spolno općenje moglo biti pogibeljno i onda kada su se upotrijebila zaštitna sredstva.

Zakonom o zdravstvu od 25. ožujka 1906. prvi put je istaknuto značenje preventivnih mjera za očuvanje zdravlja stanovništva.⁸² U petom odsjeku zakona pod naslovom "Mjere protiv pošasti", u čl. 23. st. 2. nalazimo odredbu o prostituciji: kako bi se spriječilo širenje spolnih bolesti trebaju se sve ženske osobe, koje se bave bludnim životom, držati pod zdravstveno-redarstvenim nadzorom i povremeno pregledavati po službenom liječniku.⁸³ Uz navedeni Zakon izdan je provedbeni naputak, koji je donijela hrvatska Zemaljska vlada naredbom od 6. siječnja

78 Ako je u gradu postojao samo jedan gradski liječnik, onda je on ujedno imao naslov "gradskog fizika"; ako je pak bilo više gradskih liječnika onda je gradsko zastupstvo izabiralo jednoga od njih za predstojnika gradskog fizikata s naslovom "gradski fizik", dok su ostali u tom gradu zaposleni gradski liječnici imali naslov "kotarski gradski liječnik". Gradski fizik bio je tijelo gradskog poglavarstva koji upravlja područjem zdravstva u gradu i nadzire ga. Zakon od 24. siječnja 1894. o uređenju zdravstvene službe u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1894., kom. IV, br. 9, Zagreb, 1894., str. 161.

79 Glavna dužnost županijskog fizika bila je skrb nad zdravstvenim stanjem stanovništva u županiji. Prema potrebi, svake godine trebao je obići cijelu županiju, izvidjeti zdravstvene prilike i o svojim opažanjima podnijeti izvješće županijskog vlasti. Županijski fizik nije smio imati svoju privatnu praksu te je on u stručnom pogledu nadzirao sve službene, privatne liječnike, ranarnike, primalje i sve ljekarnike na području svoje županije. *Ibid.*, str. 159.–160.

80 *Bolničke troškove za bludobolne djevojke nose vlasnici bludilišta*, V. prilog "Liečničkom viestniku" (1904. br. 11), Liečnički viestnik, br. 18, Zagreb, 15. studenoga 1904., str. 66. Bolnoobskrbi troškovi za bludnice. Naredba kr. zem. vlade, odjela unutarnjega, od 21. ožujka 1882. br. 7270. Katičić, V. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak I.*, Tisak kr. zemalj. tiskare, Zagreb, 1906., str. 102.–103.

81 Opomena glede čuvanja od vener. bolesti, izdana naredbom od 7. studenoga 1905. br. 82.066. *Ibid.*, str. 146.

82 Zakon od 25. ožujka 1906. o zdravstvu, *op. cit.* u bilj. 49., str. 195.–218.

83 *Ibid.*, str. 200.

1908.⁸⁴ U provedbenom nalogu navedene su spolne bolesti (kapavac, meki čankir i sifilis) koje se javljaju kod "ženskih osoba, koje vode obrtimice bludni život, i u sve čeljadi, kod koje, je bojazan opravdana, da bi se usljed njihovih osobitih odnosa mogla širiti bludbol."⁸⁵ U vezi s postupkom sa spolno oboljelima propisana je mogućnost prisilnog bolničkog liječenja onih osoba za koje se ocjeni da, s obzirom na svoje imovinske, obiteljske ili osobne okolnosti te zanimanje, predstavljaju opasnost glede širenja zaraze. Bludnice i skitnice morali su biti stavljani pod stalni zdravstveni redarstveni nadzor, a ako se ustanovi da su spolno oboljeli, morali su se smjestiti u bolnicu. U vezi sa samim postupkom zdravstvenog nadzora i pregledavanja bludnica, pravilnik se izričito pozivao na prethodne naredbe koje je po tom pitanju donijela hrvatska Zemaljska vlada.⁸⁶

Osječko gradsko poglavarstvo tijekom 1917. donijelo je odluku prema kojoj gradski službeni liječnici, koji su ujedno obavljali preglede javnih kuća, nisu smjeli privatno liječiti u bludilištima ni vlasnicu i njezinu obitelj, niti same bludnice. Povod ovoj zabrani privatne prakse službenih liječnika u bludilištima bio je ustanovljeni slučaj propusta jednog pregledatelja bludnica u javnim kućama, koji je bludnice liječio u bludilištima i u svojoj ordinaciji, iako je znao da su spolno bolesne pa ih nije unatoč tome uputio na bolničko liječenje, kako je to Zakonom bilo određeno. Ovom odlukom htjelo se spriječiti da ubuduće neki službeni pregledatelj bludnica u javnim kućama ne počini slični propust svoje službene dužnosti jer su službeni pregledatelji trebali biti čuvari javnoga zdravstva koji moraju vršiti svoju dužnost potpuno neovisno i bez ikakva subjektivnog osjećaja sklonosti i nesklonosti, a ponajmanje koristoljubivosti. Stoga je služba pregledatelja bludnica smatrana inkompatibilnom sa zvanjem kućnog liječnika jer je ona zahtijevala netaknutu objektivnost službenog tijela u svakom slučaju te nipošto nije bila moguća kada bi se ovdje uključilo koristoljublje. Ovu je odluku potvrdila hrvatska Zemaljska vlada.⁸⁷

Tijekom Prvog svjetskog rata hrvatska Zemaljska vlada donijela je mnogo naredbi koje su se odnosile na suzbijanje spolnih bolesti među vojskom.⁸⁸ Nakon završetka rata, u povodu izvješća bolnica da imaju mnogo nenaplaćenih bolničkih troškova za liječenje bludnica pripadnica stranih država, određeno je kako vlasnici bludilišta do daljnjega trebaju podmirivati bolničke troškove ne samo za bludnice pripadnice Hrvatske i Slavonije, nego i za pripadnice Međimurja i drugih stranih država; dakle za sve bludnice koje su u njihovu bludilištu oboljele.⁸⁹

Ministarstvo narodnog zdravlja donijelo je 27. rujna 1927. Uredbu o suzbijanju zaraznih bolesti, u okviru koje je u glavi osmoj bilo uređeno i "Suzbijanje spolnih bolesti". Među mjerama za suzbijanje spolnih bolesti navodi se da će ministarstvo zdravstva skrbiti o osnivanju

84 Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 6. siječnja 1908. broj 1. kojom se izdaje provedbeni nalog k zakonu od 25. ožujka 1906. o zdravstvu. Katičić, V. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tiućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak III.*, Tisak kr. zemalj. tiskare, Zagreb, 1909., str. 20.–96.

85 *Ibid.*, str. 29.

86 *Ibid.*, str. 50.

87 Privatna praksa uredovnih liječnika u bludilištima. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove od 4. travnja 1917. br. 30.620. Katičić, V. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tiućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak IX.*, Tisak kr. zemalj. tiskare, Zagreb, 1918., str. 10.–12.

88 Zorko, *op. cit.* u bilj. 4., str. 20.–22.

89 Zdr. odsjek 23. IX. 1919. br. 8789. Opskrbni troškovi za bludnice. Spitzer, A., Barac, M. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tiućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak XII.*, Tiskara "Merkur" d. d. u Zagrebu, Zagreb, 1926., str. 2.–3.

ustanova za sprječavanje bludničenja i organizaciji zavoda za popravljivanje i odgajanje maloljetnih prostitutki. Također, bilo je određeno da će ministar zdravstva u sporazumu s ministrom unutarnjih poslova u roku od šest mjeseci donijeti pravilnik o mjerama za suzbijanje prostitucije.⁹⁰

5. ZAKLJUČAK

Temeljna odredba u definiranju prostitucije u promatranom razdoblju bila je sadržana u § 509. KZ-a 1852. kojim je bio propisan prekršaj "Bludnost kao obért". Prema ovoj odredbi, kažnjavanje ženskih osoba koje bludno trguju svojim tijelom ostavljalo se mjesnom redarstvu, iz čega je proizlazilo temeljno gledište reglementacije: prostitucija je pravno nedopuštena, ali redarstvene vlasti ipak neće kažnjavati one prostitutke koje se podvrgnu redarstvenom nadzoru. Mjesnom redarstvu pripadao je nadzor i odlučivanje o tome hoće li prostituciju proganjati ili će je u pojedinim slučajevima tolerirati. U tu je svrhu redarstvo izdavalo posebne propise kojih su se prostitutke morale pridržavati, vodilo je o njima evidenciju i držalo ih je pod nadzorom znajući za njihov bludni obrt te ih je podvrgavalo redovitim liječničkim pregledima. Ako su se bludnice pridržavale navedenih redarstvenih propisa, bavljenje prostitucijom bilo je prešutno dopušteno.

KZ 1852. predvidio je prekršajno kažnjavanje prostitutki u tri izrijeckom navedena slučaja: a) ako je izazvala veliku sablazan; b) ako zavodi mladiće; te c) ako unatoč spolnoj bolesti nastavi obavljati svoj zanat. Osim toga, u § 512. KZ-a 1852. inkriminirano je svodstvo kao prekršaj koji se zapravo sastojao u omogućavanju i podupiranju prostitucije. Zakonska formulacija § 512. mogla se protumačiti na način koji dovodi u pitanje postojanje javnih kuća, što je bilo u suprotnosti sa stavom tada vladajuće reglementacijske politike uređenja prostitucije koja je tolerirala postojanje bludilišta. Navedena nedoumica bila je u sudskoj praksi riješena prihvatanjem stajališta prema kojemu je glavni kriterij prekršaja svodstva postojanje nedopuštenog bludnog obrta na strani prostitutke. Svodstvo je također moglo biti kažnjeno kao zločin u slučaju postojanja određenih kvalifikatornih okolnosti. S obzirom na rasprostranjenost tajne prostitucije u gostionicama i krčmama KZ 1852. predvidio je posebni propis za gostioničare, krčmare i njihovu poslugu koji su, izvan slučajeva svodstva navedenih u § 512., omogućavali prostituciju u svojim lokalima. Opravdana sumnja kako su ženska zanimanja u javnim lokalima zapravo paravan za tajnu prostituciju, u konačnici dovodi do uvođenja redarstveno-zdravstvene kontrole nad ženskim osobljem u ugostiteljskom sektoru, ponajprije s ciljem sprječavanja širenja spolnih bolesti.

Prepuštanje uređenja prostitucije mjesnom redarstvu dovelo je do toga da su propisi o tome u pojedinim gradovima bili različiti, iako je u većini gradova prostitucija biti dopuštena u javnim kućama ili bludilištima. Prvi bludilišni pravilnici na hrvatsko-slavonskom području doneseni su već krajem 19. stoljeća. Zbog porasta broja javnih kuća, Odjel za unutarnje poslove hrvatske Zemaljske vlade smatrao je nužnim da se sastavi jedinstvena uputa za sastavljanje

90 Ministarstvo Narodnog zdravlja, 27. IX. 1927. H. br. 41003. Sl. N. 4. X. 1927. br. 224. N. N. 11. listopada 1927. br. 232. Uredba o suzbijanju zaraznih bolesti. Spitzer, A. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak XV*, Izdanje nakladnog zavoda "Neva", Frankopanska ulica 16, Zagreb, 1928., str. 209.–211.

bludilišnih pravilnika pa je stoga 1911. izdan Naputak za njihovo sastavljanje. Na temelju Naputka svoje nove pravilnike usvojili su Zagreb, Osijek, Slavonski Brod, Bjelovar i Križevci. Svi pravilnici nastali su prema istom obrascu te su se uvelike oslanjali na odredbe Naputka, čime se može objasniti njihovo veliko sadržajno podudaranje. Važna promjena u regulaciji prostitucije u gradu Zagrebu nastupila je uvođenjem Odredbe o nadzoru nad prostitucijom na području grada Zagreba. Ovom Odredbom ukinute su javne kuće u Zagrebu i time prestaje razdoblje tolerirane prostitucije u javnim kućama ili bludilištima, a započinje razdoblje tolerirane prostitucije preko djelatnosti javno toleriranih prostitutki.

Budući da je prostitucija smatrana jednim od glavnih izvora spolnih bolesti, posebna pozornost bila je posvećena regulaciji zdravstvenog nadzora prostitutki.

LITERATURA

1. Filipović, S., *Reguliranje prostitucije u Osijeku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće: Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije iz 1896. i Pravilnik za bludilišta iz 1911.*, Scrinia Slavonica, god. 14, Slavonski Brod, 2014.
2. Frühwald, W. T., *Die Fortbildung des österreichischen materiellen Strafrechtes durch Gesetzgebung, Literatur und Praxis in den letzten zehn Jahren*, Ergänzung zur dritten Auflage des Handbuches des österr. Strafgesetzes über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen, Wilhelm Braumüller, k. k. Hofbuchhändler, Wien, 1865.
3. Frühwald, W. T., *Handbuch des österreichischen Strafrechtes*, Erster Theil: Das Strafgesetz, die Pressordnung und die Gesetze über die anderen von den Gerichten zu strafenden Gesetzesübertretungen, Wilhelm Braumüller, k. k. Hofbuchhändler, Wien, 1855.
4. Geyer, A., *Erörterungen über den allgemeinen Thatbestand der Verbrechen nach österreichischem Recht*, Verlag der Wagner'schen Universitäts Buchhandlung, Innsbruck, 1862.
5. Habek, D., *Bludilišta u bjelovarskoj povijesti medicine*, Acta Medico-Historica Adriatica, 13 (1), 2015.
6. Habek, D., *Bludobolja u Bjelovaru na prijelazu XIX. u XX. stoljeće*, Gynaecol Perinatol, 17 (4), 2008.
7. Herbst, E., *Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes*, Zweiter Band, Von den Vergehen und Uebertretungen, Verlag von Friedrich Manz, Wien, 1855.
8. Herbst, E., *Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes*, Erster Band, Von den Verbrechen, Verlag der G. J. Manz'schen Buchhandlung, Wien, 1871.
9. Homen, Z., *Pravilnik za bludilišta u gradu Križevcu iz 1913. godine*, Muzejski vjesnik, Glasilo muzeja Sjeverozapadne Hrvatske, god. 16 (1993.), Čakovec, 1993.
10. Husinec, F., *Fran Gundrum Oriovčanin. Gradski fizik u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 2001.
11. Ivičević, J., *Javna uprava zdravstvom u (sjevernoj) Hrvatskoj 1868.–1928. godine*, Arhivski vjesnik, god. 36 (1993).
12. Janka, K., *Das österreichische Strafrecht*, Zweite Auflage, durchgesehen und ergänzt von Friedrich Rulf, F. Tempsky. Buchhändler der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Wien, 1890.
13. Katičić, V. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak V.*, Tisak kr. zemaljske tiskare, Zagreb, 1912.
14. Katičić, V. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe*, Drugo izdanje, Tisak kr. zemalj. tiskare, Zagreb, 1906.

15. Katičić, V. (ur.) *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak I.*, Tisak kr. zemalj. tiskare, Zagreb, 1906.
16. Katičić, V. (ur.) *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak III.*, Tisak kr. zemalj. tiskare, Zagreb, 1909.
17. Katičić, V. (ur.) *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak IX.*, Tisak kr. zemalj. tiskare, Zagreb, 1918.
18. Kevo, M., *Bludni život Broda na Savi pred Prvi svjetski rat*, Kolo, Časopis Matice hrvatske, god. XIV, br. 4, Zagreb, zima 2003.
19. Kevo, M., *Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi*, Scrinia Slavonica, god. 4, Slavonski Brod, 2004.
20. Mischler, E., Ulbrich, J. (ur.), Österreichisches Staatswörterbuch. Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes, Zweite, wesentlich umgearbeitete Auflage, Vierter Band. R–Z., Alfred Hödler, k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhändler, Wien, 1909.
21. Radulović, D., *Prostitucija u Jugoslaviji*, Zavod za izdavačku djelatnost "Filip Višnjić", Beograd, 1986.
22. Spitzer, A. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak XV.*, Izdanje nakladnog zavoda "Neva", Frankopanska ulica 16, Zagreb, 1928.
23. Spitzer, A., Barac, M. (ur.), *Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak XII.*, Tiskara "Merkur" d. d. u Zagrebu, Zagreb, 1926.
24. Spitzer, A., Barac, M. (ur.), *Zbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak XIII.*, Tiskara "Merkur" d. d. u Zagrebu, Zagreb, 1925.
25. Šilović, J., *Kazneno pravo po Dru. K. Janki*, Četvrto popravljeno izdanje, Naklada kralj. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, Kr. zemaljska tiskara, Zagreb, 1908.
26. Walka, A., *Priručnik za redarstvenu službu*, Vlastita naklada, Nadbiskupska tiskara, Zagreb, 1923.
27. Zorko, T., *Prostitucija u Zagrebu u prvoj polovici XX. stoljeća (do početka Drugog svjetskog rata)*, Biakova, Zagreb, 2013.
28. Zorko, T., *Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934. godine*, Časopis za suvremenu povijest, god. 38, br. 1, Zagreb, lipanj 2006.
29. Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung
30. Jutarnji list
31. Liečnički viestnik
32. Liječnički vjesnik, Staleški glasnik
33. Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu
34. Narodne novine

POPIS PROPISA, AKATA I SUDSKIH ODLUKA

1. Cesarski patent od 27. svibnja 1852., kojim se za svukoliku cesarevinu, izim vojničke Krajine, kao jedini kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekèršajima, proglašuje i od 1. rujna 1852. počamši, u kriepost stavlja novo, poznijimi zakoni popunjeno izdanje kaznenoga zakona o zločinstvima i teških redarstvenih od 3. rujna 1803, u koje je primljeno više novih ustanovah, *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austriansku*, god. 1852., komad XXXVI., br. 117, Beč, 1852.
2. Zakon od 24. svibnja 1885., kojim se izdaju kaznenopravne ustanove o dopustivosti pridržavanja

- u robijašnicah ili popravnicah, *Državo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u vieću cesarevinskom*, god. 1885., kom. XXVIII., br. 89, Beč, 1885.
3. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 23. prosinca 1900. br. 87.363, kojom se u sporazumku sa kr. ug. ministrom financija u smislu § 37. zak. čl. XXV. 1899. izdaju zdravstveno-redarstveni propisi, kojih se valja držati kod točenja pića, određuju kazni za slučaj prekršenja istih, te ustanovljuje način vršenja redarstvenog i liečničko-redarstvenog nadzora u tih stvarih, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1900., kom. XIII., br. 97, Zagreb, 1900.
 4. Pravila o pregledu ženskog osoblja uposlenog u svima javnim lokalima, HBr. 18199, *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, god. IV. (1922), br. 281, Beograd, 15. decembra 1922.
 5. Zakon od 25. ožujka 1906. o zdravstvu, *Sbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, kom. VII. (1906) br. 19, Zagreb, 1906.
 6. *Privremena pravila za suzbijanje veneričnih bolesti u Beogradu od 3. januara 1919.*, Službene novine Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, god. I. (1919), br. 10, Beograd, 25. februara 1919.
 7. Zakon Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, god. III. (1921), br. 170.a, Beograd, 3. avgusta 1921.
 8. Uredba Ministra pravde od 26. juna 1923. godine, br. 34745, o postupanju za slučajeve upućenja lica u zavode za prinudan rad, *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, god. V. (1923), br. 149, Beograd, 4. jula 1923.
 9. Raspis Ministra pravde od 26. juna 1923. god., br. 34744, o osnivanju zavoda za prinudan rad u Begunjama (Slovenija), *Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, god. V. (1923), br. 149, Beograd, 4. jula 1923.
 10. Zakon od 15. studenoga 1874. o uredjenju zdravstva u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1874., kom. XXIII, br. 53, Zagreb, 1875.
 11. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 15. lipnja 1894. br. 24.209, kojom se k zakonu od 24. siječnja 1894. ob uredjenju zdravstvene službe u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji izdaje Provedbeni naputak glede djelokruga i službenih odnošajah kr. zemaljskih, gradskih i občinskih liečnikih, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, kom. XVII, br. 59, Zagreb, 1894.
 12. Zakon od 24. siečnja 1894.o uredjenju zdravstvene službe u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1894., kom. IV, br. 9, Zagreb, 1894.

MREŽNI IZVORI

1. Natuknica "zdravstvo", Hrvatska enciklopedija, Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, URL=<http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67025>. Pristupljeno 21. travnja 2015.

Dunja Pastović*

Darija Željko**

LEGAL FRAMEWORK FOR THE REGULATION OF PROSTITUTION IN CROATIAN-SLAVONIAN TERRITORY IN THE PERIOD 1852 – 1929

Summary

The purpose of this paper is to present and to analyse the legal framework for the regulation of prostitution in the Croatian-Slavonian territory in the period of validity of the Criminal Code on Felonies, Misdemeanours and Petty Offenses of 1852. The main characteristic of this period is the reglementaristic attitude of the legislator towards prostitution. Reglementarism perceived prostitution as the “necessary evil” that should have been strictly controlled in order to reduce potential social harm. Local police forces supervised prostitution and decided whether or not to prosecute prostitution, and in some cases they tolerated it. For this purpose, local police issued special regulations that were compulsory for prostitutes, kept an official register of prostitutes and brought them under control by keeping their “indecent profession” registered. Registered prostitutes had to undergo regularly scheduled medical examinations. Because of the complexity of prostitution as a social phenomenon and its numerous implications, in addition to criminal provisions, communities sought to take action against the presence of prostitution within local police regulations and health regulations.

Keywords: *prostitution, Croatian-Slavonian territory, Criminal Code on Felonies, Misdemeanours and Petty Offenses of 1852, local police regulations and health regulations, the period 1852–1929*

* Dunja Pastović, PhD, Senior Assistant, Chair of Croatian History of Law and State, Faculty of Law in Zagreb, Čirilometodska 4, 10000 Zagreb. E-mail address: dpastovic@yahoo.com.

** Darija Željko, a full-time student, enrolled in the fourth year of the Faculty of Law in Zagreb, and a recipient of the Rector's Award in the academic year 2014/2015 for the best student's paper titled “Sisters of fornication: Legal regulation of female prostitution in Croatian territory in the period from 1852 to 1934 with particular reference to the city of Karlovac and the European context”. Address: Ulica kneza Branimira 9, 47000 Karlovac. E-mail address: darija.zeljko@gmail.com. This paper was written under the mentorship of Dunja Pastović, PhD, Senior Assistant.

